

'EL MITE DE L'INDÍGENA PRIMITIU'. HISTÒRIA ENFRONT DE FICCIÓ ENTORN DE LA COLONITZACIÓ FEUDAL DEL REGNE DE VALÈNCIA EN EL SEGLE XIII

ENRIC GUINOT RODRÍGUEZ
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

RESUM

Les idees negacionistes i conspiratòriques també tenen el seu espai en l'àmbit de la Història. És el que actualment s'anomena pseudo-història, elaborada en general per persones sense formació metodològica en dita ciència i mogudes freqüentment per prejudicis polítics i/o religiosos. L'article revisa els arguments d'un sector no acadèmic de València que nega el procés de migració, repoblació i colonització del regne de València fundat pel rei Jaume I en el segle XIII arran de la conquesta del Sarq al Àndalus per part de Catalunya i Aragó. En canvi, afirma que hi ha continuïtat social, humana, cultural i lingüística d'un "poble i una llengua valencianes" que vindrien del món ibèric i romà de l'Antiguitat, i que durant l'època andalusí va continuar havent-hi una majoria social "mossàrab" que faria de fil continuador de dit poble cristià i amb una llengua pròpia fins al segle XXI. El text revisa amb exemples de les publicacions de dits autors les incoherències, falta de coneixements bàsics de la Història Medieval i freqüents contradiccions de dits arguments, i ressalta la total falta d'evidències tant documentals com arqueològiques sobre dites afirmacions, les quals són resoltes sovint amb expressions com "eso es más sencillo si pensamos que...".

Negacionistes n'hi ha de tota mena. I també n'hi ha hagut al llarg dels segles. Negacionistes i conspiratòrics. En absolut és una novetat relacionada amb l'actual epidèmia mundial del COVID. Que no existiren els camps de concentració nazis en els anys 1930 i 40. Que els nord-americans no arribaren a la Lluna l'any 1969 i era una pel·lícula de Hollywood. Que la terra no girava per l'Univers. Que els àrabs no envairen la Hispània visigoda al segle VIII. I, en versió local valenciana, una variant més: que no hi hagué cap poblament de catalans i aragonesos de les terres del Sarq al Àndalus en temps de Jaume I, en les dècades centrals i segona meitat del segle XIII, i que el valencià contemporani, el nom del català a València, no va ser aportat per dits immigrants medievals.

És cert que, si ens remuntem a finals del segle XIX i primera meitat del segle XX, moltes d'aquestes negacions arrelaven en un deficient coneixement de les fonts històriques disponibles. Autors d'aquelles èpoques que encetaven el camí del medievalisme, sovint erudits que donaven les primeres passes en la recerca documental, però que restaven encaixats en uns conceptes històrics positivistes en la seva metodologia i dirigits a la construcció de les nacions-estats identitàries. El corrent dominant de pensament històric empenyava en dita direcció quasi inevitablement i, per això, avui en dia sobta a les noves generacions llegir obres d'història medieval dels anys 1920, 30, 40, etc., per la visió "essencialista" que palesen. Les històries d'Alemanya, Itàlia, França, Anglaterra, Espanya, i també Catalunya, València, Aragó, Castella o Lleó etc., estaven vertebrades per una identitat nacional, espanyola, catalana o valenciana, i sempre cristiana catòlica, que era bimil·lenària.

En el cas d'Espanya dit model té una peculiar durada fins a finals de la dècada del 1970 en ser assumit, ensenyat i difós per l'establiment polític i acadèmic universitari de la Dictadura Franquista. És ben conegut com l'"*statu quo*" del coneixement històric medievalista de dita època va atorgar una considerable importància a la qüestió de la "*Reconquista y Repoblación*" de Covadonga i Don Pelayo a la conquesta de Granada el 1492 pels Reis Catòlics com un paradigma sòlid i indiscutible. També és rellevant que dits regnes medievals eren dirigits per líders polítics, els monarques, però paral·lelament era molt habitual donar protagonisme al "poble" enfront de les elits nobiliàries i, de vegades, enfront de la mateixa monarquia. I sempre, al seu costat, el cristianisme catòlic com a senyal d'identitat de dit poble durant vora 2.000 anys.

En el context valencià va donar-se la mateixa aplicació de dits arguments històrics amb alguna peculiaritat com el tema de l'origen de la llengua. També s'hi feia incidència en la continuïtat mil·lenària d'un "poble valencià", el qual, com els anglesos, alemanys, francesos, espanyols o catalans, remuntava la seva identitat a èpoques no sols de l'Imperi Romà sinó anteriors. Quant al tema religiós, era necessària la reivindicació dels mossàrabs ja que era inassumible acceptar que una part més o menys gran del poble espanyol, català i/o valencià hagués abjurat de l'única i autèntica religió vertadera, el cristianisme, i s'havien convertit a l'Islam. I, com derivada lògica, el raonament que, si el "poble valencià" contemporani tenia una llengua pròpia, el "valencià", aquest havia de ser tan antic com les altres llengües romàniques i amb nom propi des de la Romanitat i fins i tot des d'època ibèrica.

És oportú també assenyalar que és en aquest context de discurs històric de dos terços del segle XX en el que cal situar la incorporació dels filòlegs dedicats a la història de les llengües ibèriques, (i en concret del català), a dites concepcions històriques i al paradigma de la "*Reconquista y Repoblación*". No eren historiadors, de tal manera que es limitaven a llegir i aplicar allò que havien escrit els seus col·legues sobre dites qüestions. I és així com també, des de finals del segle XIX i bona part del XX, plantegen respostes a les diferències lingüístiques entre catalans, valencians i balears que es constataren a època contemporània, a partir d'aquelles diferències poblacionals, ètniques i culturals de temps antics: la prerromanització, el diferent grau de romanització, la diferent arabització dels territoris i concretament dels muladíes, els conversos a l'Islam des del Cristianisme i la continuïtat de la població mossàrab a al-Àndalus.

El canvi profund historiogràfic del medievalisme va donar-se des d'algunes universitats a finals de la dècada del 1970, i ja es va consolidar en la del 1980 amb nou professorat investigador dedicat a noves línies d'investigació en història social i econòmica, basada a més en una extensa recerca documental als arxius. I una de les conseqüències va ser la revisió profunda del paradigma històric de la "*Reconquista y Repoblación*", amb considerable protagonisme en el cas de la Corona d'Aragó medieval, de tal manera que a partir de la dècada dels anys 1990 i sobretot ja en aquest segle XXI ha anat conformant-se un discurs bastant homogeni entre les universitats que ha superat el discurs tradicional substituït pel de l'expansió de la societat feudal en una de les fronteres meridionals d'Europa, amb incidència en tots els aspectes socials, econòmics, polítics, etc., i no merament en les guerres i les repoblacions¹.

1. Aquest article és part del Grup d'Investigació d'Excel·lència "Desigualdad económica y movilidad social en la Europa Mediterránea (Siglos XIII-XVI)" (PROMETEO-2019-072), finançat per la Generalitat Valenciana i PGC2018-099275-B-I00, "¿Crecimiento sin desarrollo?. Distribución de la riqueza, movilidad social y acción política en la Europa mediterránea (siglos XIII-XV)", finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad del Gobierno de España. Abreviacions utilitzades: ACA, Arxiu de la Corona d'Aragó.

1. La perduració d'un corrent 'continuista' sobre la història i llengua bimil·lenària del poble valencià

Tanmateix, i de forma paral·lela al progrés acadèmic en el coneixement històric medievalista, en el cas valencià ha perdurat des de la dècada del 1970 un corrent ancorat en la visió més tradicional centrada en negar l'impacte de la conquesta i "re poblament", en minimitzar l'arribada de colons cristians, especialment els catalans, i en defensar l'esmentada continuïtat d'un poble, una llengua i una cultura valencianes mil·lenàries, les quals haurien travessat immutables no sols els segles sinó els diversos models de societat (esclavista, andalusí, feudal) des de les seves arrels ibèriques i romanes. Això és, que el període andalusí, entès com una "ruptura" de dita continuïtat, no va ser tal, ja que els àrabs o magrebins també serien una minoria immigrant a terres valencianes, una elit política, però que la major part de la societat local, mossàrabs o muladí, el "poble", en una part canviaren de religió però no de cultura i llengua "valenciana".

Si els orígens d'aquesta hipòtesi es remunten a algun autor de finals del segle XIX, com he dit, el seu reviscolament té una data concreta, l'any 1975, i procedent de l'àmbit universitari. És quan Antonio Ubieta, aleshores catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de València, publicà *Orígenes del Reino de Valencia. Cuestiones cronológicas sobre su reconquista*, una obra en dos volums i reedicions amb canvis que cal tenir en compte.²

Sobre el seu contingut, el professor Ubieta mantenia les idees bàsiques dominants: reconquesta, repoblació, minimització de l'arribada de colons catalans i, sobretot, continuïtat d'un "poble" i una llengua romànica (el "valencià") a al-Àndalus, poble que seria continuador del món hispanoromà. Així mateix, en les successives edicions va centrar-se en palesar la majoritària presència de noblesa aragonesa en la conquesta de València, i també a reduir per diverses vies el nombre de "repobladors" catalans en el *Llibre del Repartiment* i èpoques posteriors.³ Les raons de dita evolució tenen bastant a veure si considerem dits llibres una resposta directa a les dues publicacions que havien introduït la rellevància del "re poblament" català en els orígens del regne de València i la consideració que eren aquests els qui havien portat la seva llengua a València. Em referisc al llibre de Joan Fuster, *Nosaltres els valencians*, i al de Joan Reglà, *Aproximació a la història del País Valencià*.⁴ I resposta també a un segon aspecte novador que havia introduït Fuster i que segueix Reglà quant a la consideració que un tret vertebral de la història valenciana des de l'Edat Mitjana a la Contemporània era l'existència d'un dualisme històric en la seva societat perquè una part de l'antic regne i país parlava català i una altra castellà.

Quant a quins eren els que parlaven valencià abans del segle XIII, Ubieta sempre negà categòricament en les successives versions de dit llibre, i amb una revisió de les dades documentals i

2. Ubieta Arteta, Antonio. *Orígenes del Reino de Valencia. Cuestiones cronológicas sobre su reconquista*. València: Edicions Anubar, 1975 (vols. 2 i 3) i Saragossa: Edicions Anubar, 1977. Cal tenir en compte que del primer volum hi ha una segona edició ampliada del 1976, i una quarta revisada del 1981. El segon volum és reeditat el 1979.

3. També cal tenir en compte la variable política presentista. L'anomenada "Transició Espanyola a la Democràcia" dels anys 1976 a 1981, en el cas valencià prengué alguns trets particulars quant a una molt agra confrontació política entre dretes i esquerres que tingué un vessant important en la qüestió de la identitat, també històrica, de la societat valenciana. I un dels àmbits greus de confrontació va esdevenir la llengua i el seus orígens històrics en produir-se una identificació entre dits orígens medievals i lligats al "re poblament" de catalans, i la identitat més o menys catalana de la societat valenciana del present. I és en dit context en el que cal entendre aquests llibres.

4. Fuster, Joan. *Nosaltres els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962; Reglà, Joan. *Aproximació a la historia del País Valencià*. València: L'Estel edicions, 1973. Sobre el llibre de Fuster pot consultar-se: Furió, Antoni. "Cinquanta anys de Nosaltres, els valencians", *Sobre Nosaltres, els valencians*, Ferran Carbó, Francesc Pérez i Moragon eds. València: Publicacions de la Universitat de València, 2013: 183-202.

cronístiques conegudes, que quedaren mossàrabs a la València que conquistà Jaume I. Per la qual cosa va centrar el seu interès en trobar testimonis del “valencià” parlat per la població musulmana preconquesta de Jaume I, si bé l’únic document aportat en dits llibres, la carta pobla o de capitulació dels andalusins de la Vall d’Uixó el 1250 al monarca, va resultar un fracàs en tractar-se d’una traducció de l’àrab feta en l’any 1385 a la Batllia general del regne de València,⁵ tal com li va demostrar poc després l’arabista Carme Barceló, segons pròpies paraules d’Ubieto.⁶

A partir de finals de la dècada del 1980 i ja de forma generalitzada posteriorment fins l’actualitat, més encara després de la mort de dit professor l’any 1990, aquesta hipòtesi autoctonista ha perdurat en dos àmbits, quasi totalment al marge de les Universitats i configurant una veritable pseudo-història. Un corrent format per persones aficionades per raons ideològiques conservadores, de vegades fins i tot d’extrema dreta, identificades per un nacionalisme espanyol anticatalanista i que tenen com a fil unificador el negar qualsevol origen català a la llengua i cultura valencianes. És un món que es desenvolupa des de fa uns anys bàsicament en les pàgines web i les xarxes socials, tant per a opinar com, massa vegades, per a insultar. Periòdicament també tenen presència en el carrer a través de protestes contra els partits i organitzacions socials d’esquerra, especialment quan aquestes arriben al govern autonòmic de la Generalitat o a l’alcaldia de l’Ajuntament de València.

El segon àmbit sí que té un cert àmbit cultural i ha estat vertebrat des de l’arribada de la democràcia a Espanya durant la Transició dels anys 1976-1980 entorn de dues antigues institucions locals ara centenàries, la “Real Academia de Cultura Valenciana”, depenent de la Diputació Provincial de València, i l’entitat privada “Lo Rat Penat. Ambdues passaren a ser controlades en aquells anys pels seus membres més relacionats amb la Dictadura Franquista, i les decantaren ràpidament vers un discurs polític anticatalanista, concretat sovint contra l’ús institucional i en l’educació pública del valencià. Posteriorment, dites institucions han estat el lloc de publicació i divulgació de la majoria d’obres que reproduïxen dit argumentari pseudo-històric sobre la llengua i la història valenciana. El seu ressò a l’àmbit acadèmic i universitari, però, ha estat mínim, en formar-ne part d’elles només algun professor de Primària i Secundària, i algun professor universitari d’àrees aliènies a la Història, els quals han publicat els seus treballs al marge dels grups d’investigació universitària i en editorials privades.

Només poden destacar-se per la seva activitat formalment més acadèmica el cas d’un professor d’institut, Leopoldo Peñarroja, autor de dos llibres sobre els mossàrabs de València publicats a principis dels anys 1990, i el de Desamparados Cabanes Pecourt, catedràtica de Ciències i Tècniques Historiogràfiques de la Universidad de Zaragoza, la qual va ser durant anys la col·laboradora principal del professor Ubieto. Sobre aquesta, la seva trajectòria investigadora des dels anys 1980 ha continuat fidel al plantejament de dit professor i la seva línia interpretativa sobre la preponderància del repoblament aragonès i la minimització dels catalans, tant a nivell d’immigrants com del seu paper amb relació al valencià. En aquest sentit, en conferències sempre ha defensat els orígens ibèrics i romans d’una llengua separada, però cal ressaltar que no mai ha dedicat un estudi investigador al tema i no ha entrat mai a aportar nous documents sobre mossàrabs o el valencià.

5. Ubieto Arteta, Antonio. *Orígenes del reino...*: I, 192-193. Tanmateix, no deixà d’afirmar que els andalusins valencians parlaven “romanç” i aportà com únic testimoni una frase de la Crònica de Jaume I referida a la rendició del castell de Peníscola al monarca i, en la qual, dits habitants li diuen al rei: “*Senyor, quieres lo tu així?. E nos lo queremos e-ns fiaremos en tu, e dat t-emos lo castello en la tua fe*” (ibidem, p. 195). No se li escaparà a qualsevol persona que dita llengua no era el català o “valencià” del moment, per la qual cosa probablement Ubieto usa sistemàticament en el seu comentari el terme “romanç”, però no valencià o castellà-aragonés.

6. Ubieto Arteta, Antonio. *Orígenes del reino...* (Edició de 1981): I, 192.

En canvi, en el cas de Peñarroja, la seva línia anà en direcció a demostrar la continuïtat de població mossàrab a la València musulmana, població que parlaria un “valencià” que venia del llatí de l'època romana. El dos llibres que publicà a principis dels 1990 reunien, en un, la hipotètica identificació de la llengua mossàrab valenciana a partir de la interpretació de toponímia valenciana, la qual, per algun dels seus trets, interpretava que no podia ser d'origen àrab sinó herència o continuïtat del llatí d'època Antiga.⁷ La raó d'usar dita metodologia indirecta és que fins el dia d'avui no s'ha trobat ni un sol testimoni escrit de dita llengua, ni en documents ni en epigrafia. Aquesta reconstrucció d'una llengua antiga sense testimonis escrits directes ha estat usada en diverses situacions pels lingüistes. Tanmateix, dit mètode sovint ha generat debats i fins i tot agres polèmiques entre especialistes sobre si les propostes d'evolució fonètica detectades eren les correctes o no. La raó és que en realitat s'analtzaven dits canvis a partir de la seva recepció en altres llengües coetànies, com l'àrab, i/o posteriors com ara a través dels documents en català o castellà a partir de la conquesta cristiana del segle XIII de les terres valencianes. Per això, les propostes lingüístiques de Peñarroja varen rebre crítiques molt fortes per part de Carme Barceló Torres, catedràtica d'àrab de la Universitat de València, i altres,⁸ i de forma general no han estat acceptades per la comunitat universitària arabista tal com pot veure's en la bibliografia existent.

Quant al segon volum esmentat, està dedicat a recopilar unes desenes de cites documentals que farien referència a la presència de monestirs, bisbes o població mossàrab a València entre els segles X i XIII. Bàsicament són referències publicades per F. J. Simonet⁹ a finals del segle XIX, amplia des amb algunes notícies més procedents de cròniques i llibres eclesiàstics, en general de fora del territori, com ara en el *Poema del Mío Cid*, la qual cosa sempre limita l'acceptació immediata de la seva validesa. En tot cas han estat i han de ser objecte d'anàlisi individual i han rebut ja algunes revisions i crítiques argumentades, com ara per part de l'esmentada professora Barceló.¹⁰

Més enllà de la contradicció que aquest plantejament representa front al professor Ubieto quant als arguments d'aquest “grup negacionista”, el problema fonamental de la hipòtesi de Peñarroja, tal com es constata al seu volum d'història, és el mateix que va assenyalar dit professor l'any 1975. La total manca d'almenys un document incontestable que identifique un grup o col·lectiu com a tal a la València del 1238. Encara més. El fet és que dit Peñarroja demostra molt raonablement en el seu llibre que a meitat del segle XII emigraren a Aragó els darrers cristians locals de València, concretament la referència cronística a uns monjos que havien arribat en fugir i abandonar el monestir de Sant Vicent de la Roqueta a la capital valenciana.¹¹

7. La seva tesi doctoral sobre els mossàrabs valencians i la llengua valenciana mossàrab va ser dirigida per dita Cabanes i llegida a la Universidad de Zaragoza l'any 1988. Publicada en dos volums: Peñarroja Torrejón, Leopoldo. *El mozárabe de Valencia: nuevas cuestiones de fonología mozárabe*. Madrid: Ed. Gredos, 1990; Peñarroja Torrejón, Leopoldo. *Cristianos bajo el Islam: los mozárabes hasta la reconquista de Valencia*. Madrid: Editorial Gredos, 1993.

8. Barceló Torres, Carme. “Recensión de L. Peñarroja, El mozárabe de Valencia”. *Al Qantara*, 13 (1992): 290-293; Barceló Torres, Carme. “Recensió de L. Peñarroja, El mozárabe de Valencia”. *Llengua & Literatura*, 5 (1992-1993): 696-698; Galmés de Fuentes, Antonio. “Recensión de L. Peñarroja, El mozárabe de Valencia”. *Aljamía*, 4 (1995): 62-63.

9. Simonet, Francisco Javier. *Historia de los mozárabes de España deducida de sus mejores y más auténticos testimonios de los escritores cristianos y árabes*. Madrid: Establecimiento Tipográfico de la Viuda e Hijos de M. Tello, 1897-1903. Una edició contemporània en quatre volums és la de l'editorial Turner de l'any 1983.

10. Barceló Torres, Carme. “Mossàrabs de València i “Llengua mossàrab””. *Caplletra: revista internacional de filologia*, 20 (1996): 183-205; Barceló Torres, Carme. “Mozárabes de Valencia y “lengua mozárabe””. *Revista de filología española*, 3-4/77 (1997): 253-279.

11. Peñarroja, Leopoldo. *Cristianos bajo el Islam...: 144-152*. El testimoni que aporta de la crònica és molt definitiu: a la pregunta de quan tornaran a València, els dos frares de Sant Vicent, segons Peñarroja, li responen: «Hermano, nosotros ya no tenemos esperanzas de volver allí, porque el rey Alfonso, conquistada Zaragoza, cercó con su ejército a Valencia para expulsar a

Aquest plantejament, totalment al marge del coneixement acadèmic consolidat a les universitats, només ha tornat a ser recuperat per un recent llibre de X. Ballester en forma d'assaig subjectiu que no de llibre d'història.¹² Aquest autor repeteix les idees bàsiques del “grup negacionista”: que durant l'època andalusí (segles VII al XIII en el cas valencià) hi continuà vivint una majoria de la població hispano-romana, els mossàrabs. Que dita població parlava dues llengües locals derivades del llatí clàssic, el castellà i el “valencià”, i que dites dues llengües antigues també eren parlades per la població andalusí, àrab i muladí d'origen, amb una distribució territorial per comarques valencianes que seria la mateixa que en el segle XXI. Continua amb què totes dues comunitats (mossàrabs i mudèjars) foren majoritàries al nou regne de València fundat pel rei Jaume I de la Corona d'Aragó l'any 1239, ja que els colons immigrants de Catalunya i Aragó foren una molt reduïda minoria en la València baix medieval.

L'objecte del llibre és la seva revisió d'alguns dels estudis acadèmics sobre la colonització feudal del nou regne de València del segle XIII, els quals identifica amb allò que anomena la “tesi reparatimentista” i la “hipòtesi repoblacionista”, en aquest segon cas centrada en el llibre d'E. Guinot *Els fundadors del regne de València*.¹³ El que cal fer notar és que el seu text és de pseudo-història imaginada, al marge de qualsevol metodologia històrica i ple de valoracions subjectives i personals que arriben, a més, a les ofenses personals al professorat universitari medievalista. Té evidents mancances de coneixement històric i absurdes premisses que el porten a contradiccions flagrants en les conclusions que planteja a nivell d'història social i política d'un regne feudal del segle XIII. I és que, en bona mesura, les interpretacions sense cap base documental o arqueològica que planteja són degudes a què aquest autor considera que l'explicació consolidada en el món acadèmic sobre el repoblament cristià del sud de la Corona d'Aragó en els segles XII i XIII, així com el procés d'expansió del feudalisme en el sud de Catalunya i Aragó, i a les Illes Balears i el regne de València, són una ficció inventada per tot el professorat medievalista de les universitats de dits territoris històrics per raons d'interessos econòmics, polítics, de promoció professional etc. de caràcter catalanista.¹⁴

3. No pot fer-se Història Medieval sense una formació adequada: un coneixement de les fonts, de la metodologia històrica i de la bibliografia de qualitat disponible

Pot semblar una obvietat aquest llistat que acaba d'escriure però lamentablement al voltant del camp de la Història sempre s'han apropat persones encuriosides però sense la formació i coneixements adequats. Tot això no els ha impedit ni abans ni ara publicar allò que la seva bona intenció, i de vegades mala intenció, els ha fet passar pel cap. Més a sovint simplement els seus prejudicis ideològic-polítics o religiosos els han fet posar en lletra escrita opinions sense cap fonament his-

los musulmanes. Y éstos, diciendo que el rey les había atacado por consejo y ruego nuestro, invadieron a medianoche nuestro cenobio y, saqueando nuestros bienes, nos expulsaron a todos con el abad y destruyeron el monasterio. El rey nos trajo consigo a esta tierra [a Saragossa] y nos distribuyó de dos en dos por varias iglesias”, Peñarroja, Leopoldo. Cristianos bajo el Islam...: 151.

12. Ballester Gómez, Xaverio. *Los orígenes de la lengua valenciana. La hipótesis repoblacionista*. Saragossa: Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2021. Aquest professor és catedràtic de Filologia Llatina de la Universitat de València i no té formació com historiador.

13. Guinot Rodríguez, Enric. *Els fundadors del regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*. València: E. Climent ed., 1999, 2 vols.

14. Ballester Gómez, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...: 10-11*. Aquest professor és catedràtic de Filologia Llatina de la Universitat de València i no té formació com historiador.

tòric, com he explicat més amunt, la qual cosa en alguns casos els ha portat a publicar treballs al marge de la raó històrica. Per això els anomenem pseudo-historiadors.

Per tot això, front les argumentacions d'opinió personal basades freqüentment en hipòtesis que no es poden verificar per part de la resta d'investigadors, el medievalisme acadèmic de la Corona d'Aragó, en concordança amb la resta de les especialitats de la Història, ha construït fa temps l'actual discurs històric que publica i ensenya a les Universitats en base a tres principis fonamentals: la inutilitat de presentar explicacions simples i basades en el "sentit comú" de la cultura general; segon, la importància de la cronologia, perquè no pot explicar-se la Història sense el concepte de canvi i evolució; i tercer, l'obligació d'usar les fonts disponibles però sempre amb el seu contrast amb les noves que van trobant-se en la recerca arxivística i arqueològica.

Sobre la ximplesa de les explicacions, no cal donar massa arguments. Ja fa molt que la Història deixà enrere l'etapa del positivisme en el qual el mètode era copiar tal qual allò que deia un document, i menys sense tenir en compte la cronologia. No té cap sentit imaginar explicacions històriques que traslladen processos d'una època a una altra. Un bon exemple és justament la Corona d'Aragó dels segles XII i XIII, un període especial perquè la seva ampliació territorial sobre al Àndalus comportà la transició i el pas d'una societat de base estatal-tributària musulmana a una societat feudal cristiana. Un canvi històric de gran impacte que requereix estudis detallats i amb moltes variables sobre com va fer-se dita transició i com va construir-se el feudalisme en terres de conquesta i en un període medieval avançat, no en els segles X i XI.

En general, les persones al voltant del que podem anomenar, només en sentit descriptiu, "grup negacionista" del repoblament i la colonització feudal del sud de la Corona d'Aragó, han aplicat una metodologia bàsicament positivista, de vegades tan positivista que s'han limitat a repetir les dades dels documents sense fer-ne una crítica heurística indispensable i contextualitzar allò que aporten puntualment. Però la darrera publicació de X. Ballester Gómez ha superat qualsevol límit anterior. No sols manca de qualsevol metodologia històrica i d'un mínim coneixement de la Història Medieval de la Corona d'Aragó, sinó que ha tingut l'ocurrència d'adaptar-ne a ella els paràmetres de l'anomenada "Tesi de la Continuitat Paleolítica" (*Paleolithic Continuity Theory*). Aquest professor, en la seva carrera acadèmica, s'ha dedicat no sols a la Llengua Llatina clàssica sinó també a les llengües indoeuropees del Neolític. En concret, des de fa anys forma part d'un grup reduït de filòlegs de diversos països, no massa ben considerats per cert, que han elaborat una hipòtesi (ells diuen tesi) que nega que a l'Europa de fa uns milers d'anys hi hagués cap invasió dels pobles anomenats indoeuropeus els quals portaren la seva cultura, els seus usos i costums socials i de poder i també les seves llengües. I que marcaren amb dita migració un canvi històric de gran envergadura, un període de gir històric en substituir i anar integrant els grups humans anteriors del Paleolític i Mesolític europeus. Aquesta model de les invasions és l'actualment vigent i coherent explicat a les universitats de tot el món en base tant a les proves arqueològiques com lingüístiques.

Excepte en el cas del grup esmentat dirigit fins la seva mort pel lingüista italià Mario Alinei (1926-2018) i format per Xaverio Ballester Gómez i mitja dotzena més de lingüistes.¹⁵ Breument, ve a dir que no hi hagué un canvi històric i lingüístic a Europa en aquella època perquè no hi hagué conquestes ni migracions indoeuropees perquè no hi hauria proves arqueològiques determinants, perquè aquest argument de les migracions està contaminat per ideologies polítiques i perquè, si hi hagués hagut invasions indoeuropees, seria un cas únic en la història del món (sic). I alterna-

15. Vegeu la seva web: www.continuitas.org/intro.html.

tivament que la diferenciació lingüística entre llengües europees havia estat anterior al Neolític (llengües prèvies), i, per això, la identificació que s'autoatribueix dit grup com la "Continuïtat Paleolítica".¹⁶

Impressiona la similitud del mètode d'interpretació aplicat per Mario Alinei per a dites qüestions amb el mètode de treball i explicatiu que fa Xaverio Ballester amb el cas valencià. No hi ha migracions, no hi ha aportació de noves llengües, els orígens són molt més antics, que hi ha un plantejament polític per part dels que parlen de migracions, que el cas de la migració catalana i aragonesa seria únic en el cas de la Península Ibèrica, i que l'alternativa és la continuïtat des de mil·lennis abans. I tot malgrat les proves documentals i arqueològiques de la migració al regne medieval de València en el segle XIII.

3.1. Sobre les fonts en la història medieval

Quant a les fonts històriques, hauria de ser innecessari recordar que no sols cal usar-les de la forma més coherent possible, sinó també tenir en compte la seva adequació al període històric que s'està estudiant, però vists els arguments usats pel "grup negacionista" de la història medieval valenciana igual convé fer-los-en un recordatori. Per exemple, no és possible aplicar als segles medievals documents o informació d'època contemporània, com ha fet en diversos moments el reduït grup de persones que ha mantingut dita arbitrària hipòtesi de la continuïtat d'una llengua i un poble "valencians" des d'època ibero-romana fins al segle XIII. No pot usar-se la llista d'emigrants no nascuts a l'àrea metropolitana de València de l'any 1970, o un cens de població del segle XXI, per identificar els noms i cognoms de la població d'època medieval o la seva continuïtat en un territori, país o ciutat durant vuit segles, fins l'actualitat, tal com han fet alguns dels membres de grup del qual parlem.¹⁷

Qualsevol persona sensata amb un poc de cultura general sap que després de l'Edat Mitjana s'han donat diversos moments migratoris referits a territoris ibèrics, especialment la gran migració al llarg del segle XX de les regions del centre i sud d'Espanya vers Madrid, Catalunya, Euskadi i també a València. Sobretot les dues onades de major entitat: la de les dècades del 1920 i 1930, després de la 1ª Guerra Mundial i la crisi econòmica dels 20 culminada en la Gran Depressió, i encara de major entitat la gran migració del camp a les ciutats de les dècades del 1960 i 1970 procedent de Múrcia, Castella-La Manxa, Aragó i Andalusia. Ambdues foren impactants també en terres valencianes i han transformat profundament el conjunt de cognoms que actualment podem identificar als censos de població.

Així mateix, el medievalisme de la Corona d'Aragó ha construït les seves explicacions durant els darrers quaranta anys en una recerca arxivística i arqueològica com no s'havia fet abans, no en base a suposicions indemostrables. El punt de partida ha estat molt favorable, cal reconèixer-ho, pel canvi històric que representà a nivell documental el segle XIII europeu, especialment per a alguns països de l'àmbit mediterrani. El període històric de maduresa de la societat feudal a partir del 1200 comportà el desenvolupament urbà, econòmic, cultural religiós i encara de producció de

16. Una explicació breu i absolutament clarificadora sobre aquesta hipòtesi de la continuïtat paleolítica la trobem en l'entrada de Viquipèdia sobre dit professor Alinei. "Mario Alinei". *Viquipèdia*. (10 Setembre 2021) <https://ca.wikipedia.org/wiki/Mario_Alinei>.

17. Les llistes de població no nascuda a València a principis dels 1970 varen ser usades per Antonio Ubieto. *Orígenes del reino...* 2, 177-179. I el cens del 2017 ha estat usat repetidament per X. Ballester en el seu llibre *Los orígenes de la lengua...*

documents que no té antecedents equiparables en els segles anteriors. A tall d'exemple, només per al nou regne de València fundat per Jaume I, entre 1233 i 1300, s'han conservat un poc més de 22.000 documents datats a terres valencianes o datats en altres parts de la Corona d'Aragó però referits a poblacions valencianes o persones habitants de dit regne. Tot aquest estoc documental ha estat llegit, catalogat i regestat a hores d'ara. A més, per al segle XIV estem parlant al voltant de mig milió, i per al segle XV d'uns pocs milions. De Catalunya, Aragó i Mallorca se'n conserven als arxius encara més documents que tots els valencians junts.¹⁸

D'altra banda, de forma progressiva en les darreres dècades han estat fonamentals les evidències aportades per la cultura material, per l'arqueologia medieval, especialment quant al coneixement dels processos de conquesta, migració, expulsions i substitució de poblacions i, en general, de tot el procés global de construcció de la societat feudal a les terres del sud de la Corona d'Aragó als segles XII i XIII. Aquesta metodologia investigadora ha consolidat el que sabíem per les fonts escrites i encara ha aportat noves dades tant sobre l'assentament dels colons cristians immigrants com, especialment, sobre la població andalusí existent durant el període musulmà (segles VIII al XIII), sobre les seves formes d'ocupació del territori, tant quant a l'espai domèstic i d'habitatge com quant a l'espai de treball, els parcel·laris agrícoles i les hortes irrigades, i marcadament sobre la seva expulsió física i humana durant el segle XIII i no sols en els anys de la primera conquesta jaumina (1233-1245).

4. Com expliquem l'expansió de la societat feudal de la Corona d'Aragó en els segles XII i XIII

Un punt de partida en referència al tema que estem tractant és que l'estudi de la migració de colons cristians al sud de la Corona d'Aragó, el contacte social amb la població local andalusí i el contacte entre les llengües d'uns i altres no és una qüestió aïllada que pugui ser estudiada al marge del conjunt històric del moment: quina era la societat de Catalunya i Aragó en dit període i què significava la instauració per conquesta d'un model de societat i relacions socials feudals.

En aquest sentit, la pseudo-història no comprèn habitualment que els fets puntuals d'uns anys o d'un període tenen relació amb l'època anterior precedent, que hi ha un fil conductor que ajuda a explicar un present concret, però que allò que passà en dit període és el que va a marcar la dinàmica històrica posterior. Dos exemples molt clars: la conquesta, colonització i construcció d'una societat feudal al regne de València en el segle XIII no fou un fet aïllat en la història de la Corona d'Aragó i l'Europa de dit segle. Formà part d'un procés general d'expansió dels Estats medievals-monarquies feudals en un període de llarga durada que venia dels segles X-XI de creixement econòmic, comercial, rural, demogràfic etc., que perdurà fins el segle XIV. I en el cas concret de la Corona d'Aragó, dita dinàmica té dos segles, el XII i el XIII, d'expansió sobre les terres d'al Àndalus, l'explicació de tot el qual no pot fer-se de forma aïllada a la resta de casos. L'explicació ha de ser coherent. Un procés global de construcció d'una nova societat feudal el qual comportà no sols la migració de desenes de milers de colons cristians de diverses classes socials sinó del complex procés de la seva instauració tant en l'àmbit polític com en l'econòmic, social, religiós i cultural. Un procés de desplegament general del model de relacions socials feudals entre rei i senyors d'un costat, i els llauradors i classes urbanes per l'altre, dels quals tenim un bon reflex en els continguts

18. Fa pena llegir en dits treballs com única resposta a l'evidència que no hi ha ni un document que sustente les seves suposicions pseudo-històriques que *"siempre podrá aparecer un documento nuevo que cambie la Historia"*. Sens dubte això podrà passar al Neolític, però no és la realitat de la Baixa Edat Mitjana.

de les cartes de població. Però també estem parlant dels processos d'assentament dirigit de la població, la concentració dels veïns en les noves pobles i la fundació de noves ciutats, la creació d'un sistema municipal pràcticament autònom de la monarquia, el desplegament de les institucions de la corona, fundació de mercats, assentament d'artesans i mercaders, desplegament d'una nova xarxa d'institucions religioses cristianes, la difusió de les llengües dels repobladors o la utilització d'uns nous estils arquitectònics i artístics, la transformació en l'organització de l'espai, tant rural com urbà: reordenació dels espais de poblament, desaparició d'alqueries andalusines, fundació de vilanoves o pobles, reorganització dels espais cultivats, nova estructura de la propietat, creació de senyories, un diferent model agrícola, ampliació de l'espai cultivat. I tot això que el medievalisme ha estudiat amb milers de documents i amb les aportacions arqueològiques de dits dos segles té una solidesa argumental sobre la coherència del procés històric que s'explica coherentment a les Facultats d'Història de les nostres universitats.¹⁹

Per tot això, el que cal que entenguen els sectors "negacionistes" de la pseudo-història és que just aquesta temàtica dels segles XII i XIII de la Corona d'Aragó és un tema clau de la Història Medieval. Es tracta de la instauració de la societat feudal i del seu model de relacions socials feudals sobre els nous territoris ocupats militarment i dels quals s'expulsava progressivament a una part majoritària de la seva població andalusí. És la transició d'un model de societat estatal tributària a una societat feudal, tal com s'estudia a tota Europa, amb l'avantatge que als segles XII i XIII tenim molta més documentació sobre dit procés que no per al segle X. Per tot això no és correcte que argumenten que el cas valencià és un fet únic i aïllat en el món europeu, i que qui va construir la societat feudal: aparell de l'Estat, senyories, relacions socials feudals i de vassallatge, furs i legislació feudal, etc., seria la població autòctona prèvia, "mossàrabs" i andalusins, els quals no sabien res dels mecanismes materials i mentals que constituïen el feudalisme.

4.1. Migració i antroponímia al sud de la Corona d'Aragó medieval

Un dels mètodes desenvolupats els darrers anys per estudiar la migració dels colons cristians de Catalunya i Aragó en els segles XII i XIII a les zones d'expansió meridionals de la nova Corona fundada el 1137 ha estat el de detectar els seus moviments a partir de la distribució geogràfica i difusió sobre els territoris dels noms i cognoms de les persones. Tot i que l'antroponímia medieval havia estat objecte d'interès durant tot el segle XX, en general s'havia enfocat des d'un punt de vista més erudit quan no simplement genealògic. Però els estudis europeus, i també en els territoris ibèrics, sobre l'antroponímia medieval protagonitzaren un canvi de gran envergadura durant la dècada del 1990, animats a nivell del medievalisme per la confluència de diversos grups i especialistes en col·loquis coordinats per la professora de La Sorbonne Monique Bourin. Part de dites activitats tingue-

19. És molt llarga la bibliografia bàsica disponible actualment. Només per citar-ne alguns autors: Furió, Antoni. "Organització del territori i canvi social al País Valencià després de la conquesta cristiana". *Territori i Societat a l'Edat Mitjana. I*. Lleida: Universitat de Lleida, 1997: 131-166; Furió, Antoni. "Noblesa i poder senyorial al País Valencià en la Baixa Edat Mitjana". *Revista d'història medieval*, 8 (1997): 109-152; Torró, Josep. *El naixement d'una colònia. Dominació i resistència a la frontera valenciana (1238-1276)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 1999; Garcia-Oliver, Ferran. *Terra de feudals. El País Valencià en la tardor medieval*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1991; Bunrs, Robert I. *El Reino de Valencia en el siglo XIII (Iglesia y sociedad)*. València: Del Cènia al Segura, 1982: 2 vols.; Guinot Rodríguez, Enric. *Los valencianos de tiempos de Jaime I*. València: Editorial Tirant lo Blanch, 2011.

ren lloc en escenaris de les universitats espanyoles, especialment a la de Valladolid i la coordinació també de Pascual Martínez Sopena i altres especialistes.²⁰

L'anomenada "revolució antroponímica" del segle XI prengué així cos acadèmic i fructificà en multitud d'estudis arreu dels països europeus, amb estudis que no es limitaren en absolut a dit període i el seu entorn, segles X i XII, sinó que s'estengueren a tota la Baixa Edat Mitjana. En breu resum, recorde que dita revolució antroponímica consistí en el pas del nom simple al nom doble arreu d'Europa, nom + cognom en la forma més senzilla i habitual, i que dit model antroponímic és el que ha perdurat fins l'actualitat. Evidentment, els canvis que es produïren foren més complexos i tenen més aspectes, característiques i elements que han estat estudiades, aclarides i sistematitzades en els estudis especialitzats dels diversos antics regnes medievals.

En el cas de la Península Ibèrica dit procés varià algunes generacions segons de quin regne cristià en parlem, des de Galícia i Portugal fins Catalunya, però en general podem simplificar que s'estengué al llarg del segle XII i culminà en la primera meitat del XIII, també en el cas de la Corona d'Aragó. Dit procés estigué basat en paràmetres bastant similars arreu d'Europa, els quals podem resumir en: el seu origen en la classe feudal de finals del segle X a França i ja al segle XI a Catalunya i Aragó, nom doble basat en la voluntat ideològica i política d'associar un topònim, el de la seva senyoria, al nom identificatiu d'un llinatge noble. La seva lenta difusió al llarg del XII a altres capes de la societat, no de forma sistemàtica ni institucional, sinó per lliure voluntat de les persones, en la qual cosa jugava un paper cultural la imitació dels poderosos. Per això, ho trobem primer en grups urbans de l'època, en elits rurals, i ja més lentament en dit segle i encara en la primera meitat del XIII entre grups artesanals i el camperolat.

Un altre aspecte rellevant d'aquesta "invenció" de cognoms en dita època és que no hi hagué una única forma de fer-ho, i menys establerta per algun poder o institució. De manera que inventar-se cognoms va fer-se de forma diversa, i per això en els nostres estudis d'antroponímia medieval hem sistematitzat dites formes en grups de cognoms segons dit origen per sistematitzar i comparar resultats. I així és com en la majoria de la població no noble s'adoptaren també cognoms toponímics que indicaven un origen de la persona i família, s'adoptaren de forma molt habitual malnoms personals basats en elements de tota mena: noms d'animals, de plantes, d'elements de la geografia física (orografia, hidrografia, clima...), i també de característiques personals, físiques i morals, de les persones; també un altre grup habitual es formà a partir de convertir el nom propi del pare (rarament de la mare) en el cognom dels fills i filles, un patronímic, la qual cosa té variants segons països (per exemple, a Castella, Navarra i en part Aragó triomfà el model d'afegir el sufix *-ez*, *-iz*, *-oz* al nom propi del pare, Sánchez, Pérez...; i encara hi hagué altres formes com adoptar de cognom el nom d'un ofici, que inicialment ho seria però normalment ja no era en les següents generacions; també cognoms amb origen religiós i noms de sants, etc.

I una darrera observació rellevant: la gran majoria de dits cognoms, especialment els malnoms, oficis, etc., foren generats en cada territori segons la seva llengua (evite usar el terme regne perquè les llengües no coincideixen amb les entitats polítiques, ni d'aquella època ni d'ara), de tal manera que on es parlava català s'usaven els noms de plantes, geografia, oficis, etc., en dita llengua, en el

20. Bourin, Monique, dir. *Genèse médiévale de l'Anthroponymie moderne*. Tours: Presses universitaires François-Rabelais, 1989-1992, 2 vols.; Martínez Sopena, Pascual, ed. *Antroponimia y sociedad. Sistema de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Santiago-Valladolid: Universidad de Santiago-Universidad de Valladolid, 1995; Bourin, Monique, ed. *L'anthroponymie. Document de l'histoire sociale des mondes méditerranéens médiévaux*. Roma: École Française de Rome, 1996; Bourin, Monique; Martínez Sopena, Pascual, eds. *Anthroponymie et migrations dans la chrétienté médiévale*. Madrid: Casa de Velázquez, 2010.

cas d'Aragó majoritàriament en castellà si bé a la franja pirenaica d'Osca això es va fer en l'aragonès que s'hi parlava, en el cas de la corona castellana en castellà, a Galícia i rodalies en gallec, etc. En el cas de la Corona d'Aragó, en ser llengües romàniques properes, el que trobem és que hi ha una part de les paraules convertides en cognoms que eren i són similars en català, castellà i fins tot en el seu cas en aragonès i occità, de tal manera que simplement per la llengua a la que corresponen no podem atribuir l'origen de creació de dit cognom. Exemples com Alegre, Abadia, etc., entre molts altres. Però hi ha molts que sí que són d'exclusius en aquella època i no és el mateix dir-se Fuster que Carpintero, Coll o Puig que Montaña, etc.

Els estudis d'antroponímia medieval també han comprovat com la preponderància d'unes formes o altres varià amb el temps. Per exemple, amb el pas als segles XIV i XV varen anar simplificant-se formes de cognoms més complexes, com ara eliminar la preposició "de" entre el nom i el cognom: Guillem de Claramunt passà a ser escrit als papers Guillem Claramunt. O la pèrdua de l'article salat en els cognoms d'origen català que el portaven, de tal manera que un Berenguer Sapllana passà a ser escrit com Berenguer Plana. I també hem constatat en els estudis de dita antroponímia medieval com en dits segles posteriors anà creixent clarament en tant per cent el nombre de cognoms basats en malnoms, els quals a partir del segle XIV començaren a ser el grup majoritari en una localitat.

Per la seva banda, per als segles XII i XIII foren molt més abundants que en segles posteriors o que avui en dia els cognoms antropotopònims, i només cal revisar els llistats de veïns de les viles de tota la Corona d'Aragó de dits segles. La raó és que molts de dits cognoms toponímics es generaren no en el lloc on havia nascut una persona, sinó quan aquesta decidia emigrar, de tal manera que era en el lloc d'arribada on es consolidava dit cognom toponímic amb la fórmula de la preposició "de" al mig: Ramon de Tarragona i Sancho de Saragossa, per exemple. Era una cosa pareguda a la identificació de les persones emigrants com "el valencià", "el català", "el francès", "l'espanyol", etc., depenent del país i context al qual arribe. Però la qüestió en la que vull incidir ara és en la comparació de dits antropotopònims del segle XIII.

I tot això que ha estat estudiat, per Carlos Laliena per a Aragó, Lluís To per Catalunya, Antoni Mas per a Mallorca, i A. Rubio i M. Rodrigo i per mi mateix per a València,²¹ i ja per moltes altres persones posteriorment per a moltes zones i poblacions, no és un mer exercici erudit, ni tan sols un esforçat treball per identificar els moviments migratoris a l'Europa i la Corona d'Aragó medieval. En el cas valencià, el meu treball es va centrar en l'estudi dels cognoms dels repobladors immigrants amb les llengües que portaven amb ells i elles. La raó és que el seu objectiu principal era respondre històricament al debat sobre els orígens del català parlat a bona part del regne de València medieval, un debat existent tant entre filòlegs com també entre historiadors des de finals del segle XIX i durant el XX. El seu plantejament és revisar si la població autòctona del Sarq al Àndalus del segle XIII ja parlava "valencià" abans de la conquesta de Jaume I entre el 1233 i 1245, tant en el cas de la població andalusina com en el de la hipotètica població mossàrab, tal com havia

21. Laliena Corbera, Carlos. "Los sistemas antroponímicos en Aragón durante los siglos XI y XII", *Antroponimia y sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*, Pascual Martínez Sopena ed. Santiago-Valladolid: Universidad de Santiago-Universidad de Valladolid, 1995: 297-326; Tó Figueras, Lluís. "Antroponimia de los condados catalanes. (Barcelona, Girona y Osona, siglos X-XIII)", *Antroponimia y sociedad...: 371-394*; Mas Forners, Antoni, "L'onomàstica com a mitjà per a l'estudi de l'origen dels colons de Mallorca en el segle XIII", *XVI-XVII Jornades d'antroponímia i toponímia*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, 2005: 65-104; Rubio Vela, Agustín, Rodrigo Lizondo, Mateu. *Antroponímia valenciana del segle XIV. Nòmimes de la ciutat de València, 1368-69 i 1373* (pròleg de Germà Colon. València-Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Abadia de Montserrat, 1997; Guinot Rodríguez, Enric. *Els fundadors del regne de València...*

acceptat la historiografia fins la dècada del 1970. Segon pas, atenent que no hi havia documents o testimonis arqueològics de dit fet lingüístic, calia centrar-se en les llengües portades pels colons “repladors en dit segle XIII, tal com havia començat a afirmar-se des de la Història en les dècades del 1970 i 1980.

I com les llengües són parlades per persones, el raonament era senzill: anem a identificar l’origen territorial, i per tant lingüístic, del major nombre possible de colons cristians de dita època arribats a terres valencianes tot a partir de llistats de persones pobladores en el nou regne de València. I per evitar el caràcter incomplet de la documentació del segle XIII, vaig decidir buscar, reunir i publicar no sols llistats de com s’anomenaven dits pobladors en una cinquantena de localitats valencianes des de Morella i Vinaròs fins Oriola en el primer moment dels repartiments del 1200, sinó incloent altres llistats del voltant del 1300 quan era possible i, en la majoria de casos, el primer llistat complet de veïns que coneguem de cada localitat procedent de fonts fiscals en la gran majoria dels casos. Dits llistats d’un segle i mig posterior aproximadament tenien una segona utilitat a més de saber ja quina era la gent arrelada per vàries generacions, i era el poder comparar i confirmar si les característiques dels seus noms es mantenien en la llarga durada o si hi havia hagut canvis remarcats després del temps del Repartiment a meitat del segle XIII.

Així mateix, com la immensa majoria dels documents de l’època no detallen quan hi apareix una persona en el XIII d’on n’havia vingut a València, vaig decidir usar l’esmentada metodologia encetada en els anys 1990 d’usar els antropònims com detectors dels moviments migratoris medievals, tal com varen fer Carlos Laliena per a l’Aragó del segle XII i Lluís To per a Catalunya o Pascual Martínez Sopena per a Castella-Lleó. A partir de dit plantejament, es va fer necessari no sols disposar de llargues llistes de colons i pobladors de València, sinó de paral·leles llistes de Catalunya, Aragó, Navarra i Occitània per poder comparar i establir les similituds i diferències amb l’antroponímia arrelada al regne de València dels primers 150 anys. I de dit estudi comparatiu és d’on sorgí la possibilitat d’identificar cognoms i relacionar-los amb Catalunya i Aragó principalment. Especialment els cognoms formats per un topònim, el qual en la immensa majoria dels casos a València eren topònims de Catalunya i Aragó, mentre que a aquests dos regnes la seva immensa majoria eren del seu propi territori respectiu. Un indicador, doncs, de la migració.

A partir d’aquesta identificació i de la diferent gènesi de cognoms basat en malnoms, noms de persona, oficis etc., segons la llengua del cada regne, català o castellà-aragonès, vaig procedir a identificar en tants per cent les proporcions de pobladors d’uns orígens o altres en terres valencianes. Cal insistir en una qüestió que lectures superficials del meu llibre han criticat, quan a les conclusions està tot raonat: el meu estudi estableix tendències i tants per cent aproximats d’origen dels pobladors, NO genealogies personals d’individus concrets. Sempre era possible que un Guillem de Vic o un Eximén de Terol vingueren a València des d’una vila aragonesa el primer i d’una vila catalana, però el que no era i és possible és que estadísticament tots o la major part dels qui tenien un topònim català o aragonès vingueren de l’altre regne. I això perquè els llistats de veïns del XIII d’Aragó i Catalunya palesaven que en dits casos la gent tenia molt majoritàriament en el cognom topònims del seu respectiu regne, freqüentment de les comarques més al nord, clar senyal de la primera migració del XII o de migracions de curt radi.

Les conclusions de dites avaluacions eren que a una majoria de comarques hi havia majories de pobladors amb cognoms d’origen català front els de cognom aragonès, de vegades també navarrès i alguns castellans, pocs. Majories que tenien una mitjana al voltant dels dos terços per als d’origen català, però que a les comarques de la Plana de Castelló fins Morella i Vinaròs arribaven al 90%.

Que a les localitats repoblades a l'entorn de l'actual província de Terol, llevat dels Ports de Morella, les proporcions eren les oposades a localitats com Alpont, Xèrica, etc... Que no hi ha un dualisme en la migració i assentament dels colons cristians, catalans a la costa i aragonesos a l'interior, sinó majories i minories arreu que van entrecreuant-se familiarment en les següents generacions, de tal manera que ja en pocs anys ja no eren catalans i aragonesos sinó nous valencians i valencianes.

A partir d'ací, totes les interpretacions sobre el significat dels cognoms des del punt de vista filològic esdevenen un camp de recerca diferent ja que no afecten al fet del seu trasllat-migració a les terres valencianes i del sud de la Corona d'Aragó medievals. Són en tot cas una qüestió d'anàlisi referida a la llengua catalana, castellana i aragonesa de Catalunya en el primer cas i d'Aragó en els altres dos i dels segles XI i XII. No de Mallorca i València en el XIII. Perquè el que no és correcte en termes històrics és considerar, com fan aquestes persones negacionistes, que dits cognoms es generaren en època andalusí en aquests darrers territoris.

5. La deriva pseudo-històrica en els arguments del 'grup negacionista'

A partir d'ací, en certa manera, sobraria argumentar molt més perquè les explicacions negacionistes del grup de persones vinculades o a l'entorn de la institució "Real Academia de Cultura Valenciana" careixen de dita metodologia, ús de les fonts i coneixements sobre la investigació duta a terme sobre la Corona d'Aragó medieval. Tanmateix, convé identificar les errades històriques i assenyalar algunes de les incoherències en les quals cauen. Per exemple, i d'entrada, pot servir-ne d'exemple el manteniment en la seva bibliografia del concepte de "Reconquista" en el seu sentit més caduc i ideologitzat de lluita contra un invasor estranger. Així, X. Ballester, en diverses parts del seu llibre, continua usant-lo com procés d'alliberament del domini islàmic o del "*yugo islámico*".²²

5.1. La negació de la violència de les conquestes

Referint-se especialment al cas valencià, hi ha una general minimització del llarg període de violència entre els colons cristians i la població andalusí convertida ja en mudèjar per haver passat a ser inclosos per la força dins un estat feudal cristià. El seu objectiu no és desinteressat: el que pretenen contra tota evidència documental és reduir al mínim l'impacte de l'arribada dels colons cristians sobre la població andalusí, a la fi de poder dir que aquests (i els invisibles mossàrabs) continuaren sent la majoria de la població baix medieval.²³

Tanmateix, aquesta és una qüestió que ha estat amplament revisada en els darrers anys per l'evidència documental de què calia diferenciar entre el primer control del nou regne de València que va assolir el rei Jaume I arran de les tres campanyes de guerra entre 1233 i 1245, i la realitat de la llarga lluita de resistència dels andalusins/mudèjars valencians durant quaranta anys més, fins la dècada del 1280, ja en temps del rei Pere el Gran, període en el que, a més, perduraren una sèrie de mini-estats musulmans autònoms en les comarques meridionals valencianes. Lògicament, no una resistència de grans exèrcits contra altres, sinó bàsicament de les comunitats rurals de la meitat

22. Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 10 i 13.

23. Gómez Bayarri, José Vicente. "La transición del mundo musulmán al cristianismo en el Reino de Valencia". *Serie histórica (Academia de Cultura Valenciana. Aula de Humanidades y Ciencias)*, 8 (1991): 1-183; Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 22 i 99-100 entre altres.

sud del regne de València. I que va ser la resposta d'aquestes davant l'actitud violenta habitual per part de molts dels colons cristians, en bona mesura atrets per les possibilitats de capturar persones musulmanes per vendre-les després com esclaves, legal o il·legalment més a sovint. L'esclavitud fou un element intrínsec a la colonització feudal, tal com han estudiat J. Torró per al cas valencià i A. Mas per al de Mallorca.²⁴

5.2. La substitució de poblacions

Una altra constant dels treballs de dit grup negacionista ve derivada de la seva afirmació sobre que no hi hagué una immigració significativa de colons cristians, a València i a la resta del sud de la Corona d'Aragó. Així, ja A. Ubieto va reduir el nombre dels colons catalans immigrants en el segle XIII a un 5% del total de població del regne valencià, una xifra no avalada per cap referència documental. I dita avaluació acompanyada d'altra negació: que no hi hagué una important expulsió de la població andalusina valenciana a la fi de repartir les seves terres als immigrants de Catalunya i Aragó.²⁵

Dites afirmacions no estan avalades amb documentació, escrita o arqueològica, però han estat repetides sistemàticament per altres persones de dit grup negacionista, com ara A. Cabanes, V. Gómez Bayarri o X. Ballester, tots membres de l'esmentada Real Academia de Cultura Valenciana.²⁶ Per exemple, Ballester afirma en referència al cas de la ciutat de València, també sense cap prova documental, que, arran de la seva conquesta en setembre de 1238, hi restà la meitat de la seva població anterior (no diu si andalusins o mossàrabs), i que la prova és que *“obviamente, es más sencillo pensar que aproximadamente [más de] la mitad de la población ya residente permaneció en la Ciudad, permaneció en sus casas, antes que suponer que más de la mitad de la Ciudad quedo vacía y además sin ser objeto de distribución alguna”*.²⁷

Doncs no, no és “més senzill”, perquè la documentació posterior és clara quant al procés de substitució de poblacions en les principals viles i ciutats i també en diverses comarques del regne. Tal com passà a Tortosa, Lleida i el Baix Aragó,²⁸ les fonts materials el que mostren en consonància amb la documentació escrita és l'important procés d'expulsió de la població andalusí de diverses comarques valencianes, no sols arran de la primera conquesta entre 1233 i 1245, sinó fins la dècada del 1280, després de l'anomenada “segona revolta” dels ja mudèjars valencians del 1276-1278.

24. Torró Abad, Josep. “Colonització feudal i resistència andalusina al regne de València: la frontera meridional, 1238-1277”. *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 8 (1997): 133-141; Torró Abad, Josep. “Las sociedades de cabalgada y el apresamiento de cautivos (c. 1230- c. 1330)”, *La violencia en la sociedad medieval*, Esther López de Ojeda, coord. Logronyo: Instituto de Estudios Riojanos, 2019: 45-83; Mas Forners, Antoni. *Esclaus i catalans: esclavitud i segregació a Mallorca durant els segles XIV i XV*. Ciutat de Mallorca: Leonard Muntaner editor, 2005; Jover, Gabriel; Mas, Antoni; Soto, Ricard. “Colonització feudal i esclavitud: Mallorca 1230-1350”. *Recerques: Història, economia i cultura*, 52-53 (2006): 19-48.

25. Ubieto Arteta, Antonio. *Orígenes del Reino de Valencia...*: II, p. 154.

26. Cabanes Pecourt, Desamparados. “Aspectos demográficos de la conquista: población pre-existente y repoblación en la ciudad de Valencia”, *En torno al 750 aniversario: antecedentes y consecuencias de a conquista de Valencia*. València: Generalitat Valenciana, 1989: I, 303-318; Gómez Bayarri, José Vicente. *Disposiciones forales sobre cristianos, sarracenos y judíos*. València: Real Academia de Cultura Valenciana, 2015: 13; Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 81 i 99.

27. Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 81.

28. Virgili Colet, Antoni. *Ad detrimentum Yspanie. La conquesta de Turtusa i la formació de la societat feudal (1148-1200)*. València: Universitat Autònoma de Barcelona-Publicacions de la Universitat de València, 2001; Sabatè Curull, Flocel. *Història de Lleida. Vol. 2. Alta edat mitjana*. Lleida: Pagès editor, 2003; Laliena Corbera, Carlos. *Sistema social, estructura agrària y organización del poder en el Bajo Aragón en la edad media (siglos XII-XV)*. Terol, Instituto de Estudios Turolenses, 1987 (Segona edició, 2009).

I una evidència són les alqueries abandonades arreu i no substituïdes per altres habitants, ja que el model d'assentament poblacional general dels colons cristians era el poblament concentrat en una vila o lloc i no el poblament dispers en alqueries o masos, també tal com diuen els documents. Fets ratificats per les dades que ens ha anat aportant tant la documentació com l'arqueologia medieval en identificar les alqueries despoblades arreu del país. A més, dita documentació escrita sobre l'assignació de terres que havien estat d'andalusins en molts pobles valencians als colons cristians, especialment el mercat de la terra i els contractes de cultiu durant el primer segle (1233-1333), palesen com en la majoria de localitats ocupades per les noves famílies camperoles catalanes i aragoneses no hi ha famílies sarraïnes, ni al seu costat en altres cases i parcel·les, ni tampoc al seu servei com vassalls, parcers, jornalers, etc. Ni tampoc, és clar, mossàrabs.²⁹

Una de les conseqüències ben estudiades a hores d'ara de dites expulsions fou la fundació de vilenoves o "pobles", viles de planta regular, establertes i controlades des del poder reial o senyorial, freqüentment amb funció de viles-mercat, i que concentraren el poblament dels colons immigrants. Un exemple ben conegut és el de Castelló de la Plana, fundada pel rei Jaume I l'any 1259 a partir d'un primer repartiment de cases i terres al castell de la Magdalena i a les alqueries de Benirabe i Benimahomet. Tenim la documentació que explica tot això, així com el testimoni del consell municipal de principis del XIV sobre dita fundació i orígens.³⁰ Per això, fa vergonya aliena la pseudo-història que relata X. Ballester sobre dit cas, en negar la fundació i afirmar sense cap dada que Castelló era ja una gran ciutat abans de la conquesta de Jaume I, que no hi arribaren quasi colons repobladors, i que ja hi vivien no centenars sinó milers de mossàrabs i musulmans que continuarien sent la majoria dels seus veïns a la Baixa Edat Mitjana.³¹

Per la seva part, l'arqueologia urbana de la ciutat de València i de les altres viles/*mudun* andalusines del XIII ha palesat repetidament la substitució de població a València, Dénia, Xàtiva, etc., amb casos impactants de despoblament andalusí com el de la ciutat dianense, tal com ha publicat repetidament Josep Antoni Gisbert.³² Dita arqueologia és la que també evidència el cas de la ciutat de València: la substitució dels pobladors en les cases urbanes de la capital, palesada pel registre ceràmic i d'utensilis com les vaixelles de cuina i menjar que apareixen a partir de meitat del segle XIII, les quals canvien de la tradició andalusina musulmana a la cristiana feudal. I, en paral·lel, podem citar la destrucció sistemàtica dels cementiris musulmans dels barris del Carme de València (Roteros), la Boatella (el Mercat Central), etc., convertits pel nou bisbat de València en horts de cultiu.³³

29. Torró Abad, Josep. "Sobre ordenament feudal del territori i trasbalsaments del poblament mudèjar.: La Montanea Valencie (1286-1291)". *Afers: fulls de recerca i pensament*, 7 (1988-1989): 96-124; Torró Abad, Josep, "Expellere sarra-cenos". Expulsions, reassentaments i emigració dels musulmans del regne de València després de la conquesta cristiana (1233-1348)", *Poblacions rebutjades, poblacions desplaçades: (Europa medieval)*, Flocel Sabaté ed. Lleida: Universitat de Lleida, 2019: 71-103. I el mateix procés ben conegut per als casos de Mallorca, Tortosa, Lleida i Saragossa entre altres.

30. Guichard, Pierre; Sánchez Adell, José. "La carta puebla de Benimahomet y el poblamiento de Castellón en el siglo XIII". *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 60 (1984): 352-370.

31. Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...: 173-175.*

32. Gisbert Santonja, Josep. "Arqueología árabe en la ciudad de Denia: estado de la cuestión y perspectivas de investigación", *I Congreso de Arqueología Medieval Española: actas*, 1986: III, 181-200.

33. Martí, Javier, Roca, Lourdes. "Obra pública y espacio doméstico en la urbanización del sector meridional de Madīnat Balansiya", *Historia de la Ciudad, IV: Memoria urbana*. València: Colegio de Arquitectos de Valencia, 2005: 53-68; Pascual Pacheco, Josefa. "La necrópolis islámica de l'Almoina (Valencia): primeros resultados arqueológicos", *III Congreso de Arqueología Medieval*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 1992: 406-413 (vol. 2).

5.3. Sobre el concepte de ‘Re població’ de la València medieval

En canvi, quant al tema de la “re població” aquests autors “negacionistes” mantenen criteris interpretatius distints, amb valoracions també diferents, si bé tots coincideixen en un pensament únic: quasi no hi hagué re població o migració de colons cristians des de Catalunya a València. Així, J. V. Gómez Bayarri i D. Cabanes usen habitualment el concepte tradicional de “re población” de cristians de la Corona d’Aragó a València, els quals foren els qui van organitzar el nou regne i la seva vida política, econòmica i religiosa. Però afirmen que la seva majoria serien d’origen aragonès, tal com identifiquen a través de les donacions del Llibre del Repartiment de València.³⁴

Tanmateix, X. Ballester ha donat uns quants passos més enllà en la deriva pseudo-històrica quan nega ja directament que s’hagués produït un re poblament significatiu a terres valencianes en el segle XIII, no sols de catalans, sinó també d’aragonesos, en total contradicció amb els estudis de la seva col·lega Desamparados Cabanes. També afirma que els estudis del medievalisme sobre les cartes de poblaments, la fundació de viles i repartiments de terres, l’expulsió prèvia dels seus habitants andalusins, tot, està malinterpretat perquè, en la seva realitat artificial que s’ha imaginat, dita documentació no vol dir això. Que en realitat la majoria de la gent que rebia terres en els Repartiments i eren beneficiaris de les cartes de poblament eren els propis “mossàrabs” que hi vivien en l’època andalusí i, també, els propis andalusins, ja que una part de les anomenades “cartes de poblament” foren atorgades a dites comunitats. Per això, argumenta, els colons cristians que hi arribaven no podien “re poblament” un lloc ja poblat (sic). I per demostrar-ho dedica uns quants capítols a ensenyar-nos el significat de la paraula llatina “populare”, a explicar als medievalistes què és una autèntica carta de poblament i a argumentar que el model de “re població” del nord de la Vall del Duero en els segles IX i X és el que el medievalisme de la Corona d’Aragó hauria d’haver aplicat a València i els altres territoris.³⁵

Pot ser indicatiu del seu enfocament la seva explicació que el concepte “re població” seria un invent i una manipulació del món acadèmic “catalanista” perquè, qui el va usar per primera vegada a Espanya (sic), va ser el filòleg valencià Manuel Sanchis Guarner en l’any 1933, a qui considera l’“inventor” del seu significat com arribada de gent a un lloc despoblat. Concepte que ha estat seguit posteriorment “por sus “secuaces (sic)”,³⁶ entre els quals em compta evidentment com autor, diu ell, de la “teoria guinotista” o en altres moments la “hipòtesi guinotista.”³⁷ En poques frases ha eliminat de la historiografia medieval espanyola la immensa quantitat de treballs i autors que durant tot el segle XX han estudiat el re poblament.

34. Cabanes Pecourt, María Desamparados. “La repoblación de los aragoneses en Valencia”, Esteban Sarasa, ed. *Bajar al reino: relaciones sociales, económicas y comerciales entre Aragón y Valencia : siglos XIII-XV*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, 2017: 13-30.

35. Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...: 169* i següents.

36. Expressió que usa el professor Ballester per referir-se a les publicacions del medievalisme universitari de la Corona d’Aragó, Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...: 157*.

37. “Por otra parte, ya hubimos impugnado el termino [de repoblació] y consecuentemente el concepto de repoblación en capítulos anteriores, concepto y termino que empero Guinot sigue en su concepción más tradicional, dilatando su semántica en cierto sentido —es decir, haciéndola más dúctil e incrementando potencialment sus deficiencias—al prolongar la repoblación durante bastante más tiempo. En este caso más que una hipótesis repoblacionista tenemos, podría decirse, una hipótesis requeterrepoblacionista [sic]”, Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...: 167*.

5.4. Sobre les cartes de poblament i la 'pressura' a la Baixa Edat Mitjana

També incideix X. Ballester sobre aquesta tipologia documental i la informació que ens aporten en una visió reduccionista de dits tipologia documental, ja que el seu objectiu és “demostrar” que la majoria de llocs que en reberen mantingueren la seva població mossàrab i andalusí anterior així com les seves llengües locals. Per afirmar això usa els treballs de J. M. Font Rius de la dècada del 1960 sobre la col·lecció de cartes pobles i de franqueses catalanes, però no s'adona que justament aquest autor va acollir sota dit terme-paraigües una diversitat de documentació medieval que, des de realitats socials i econòmiques diferents, tenien en comú el concepte d'inici, però també de renovació i/o confirmació, d'una comunitat de veïns i pobladors de vegades camperols, de vegades població urbana, de vegades mudèjars, i això en tots els sentits jurídics i socials. Aquesta concepció és la que posteriorment seguïrem tant M^a. Luisa Ledesma per a Aragó com jo mateix per a València.³⁸

En la mateixa línia, s'endinsa en explicar quines són les “autèntiques” repoblacions medievals i que les seves deduccions són les que hem d'aplicar els medievalistes per al cas de la Corona d'Aragó. Tanmateix, qualsevol especialista en història s'adona de seguida de la incoherència cronològica, social i política de dita “alternativa”, ja que proposa el cas de la ciutat d'Àvila i la seva terra al segle XI com model per a estudiar el “re poblament” i la construcció de la societat feudal al regne de València del segle XIII. A més, basant-se en la informació d'una enciclopèdia per fascicles, la *Nueva Historia de Castilla y León*, de l'any 1999.³⁹ I no és una errada dita elecció sinó que la justifica i diu que considera que la “*repoblación*” es pot estudiar millor en dits regnes perquè “*poseemos sobre aquellos una gran información y una casuística en principio más variada*”⁴⁰ que per al cas de València en el segle XIII. I en posa com exemples els casos de Lleó l'any 856, Zamora el 894, i continua amb el rei Ordonyo I i Astorga, Amaya, Alfons III i Toro, Burgos, etc. (sic).⁴¹

Una darrera aportació que fa sobre el tema és la reclamació que el medievalisme comence a estudiar també el mètode de “re població” de la Vall del Duero altmedieval que no hem tingut en compte per al segle XIII. Es refereix a la **pressura** i la **scalio** com formes privades d'ocupació de la terra, espontànies i no controlades segons ell, que en el cas valencià del segle XIII implicarien la modificació del coneixement que tenim de la migració cristiana.⁴² I acusa els medievalistes de fer una explicació dels repartiments i colonització del segle XIII massa jeràrquica, dirigida i controlada

38. Font Rius, Josep Maria. *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Madrid-Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1969-1983; 3 vols.; Ledesma Ramos, María Luisa. *Cartas de población del reino de Aragón en los siglos medievales*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, 1991; Guinot Rodríguez, Enric. *Cartas de poblament medievals valencianes*. València: Generalitat Valenciana, 1991.

39. “*Las verdaderas repoblaciones y no el mero reparto de tierras entre huestes victoriosas comportan una organización más compleja y detallada que la mera lista de asentamientos otorgados. Por ejemplo, la repoblación de Ávila en el siglo XI fue encargada oficialmente por Alfonso VI de León (1040-circa 1109) a su yerno Raimundo de Borgoña (1070-1107) conociéndose numerosos detalles gracias a la denominada Crónica de la Población de Ávila, redactada posiblemente en el siglo XIII...*”. Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 61 i 75. L'obra en qüestió és l'enciclopèdia divulgativa: *Nueva Historia de Castilla y León*, Cristina Granda Gallego; Margarita Cantera Montenegro; Jesús Cantera Montenegro, eds. Madrid: Editorial Páramo, 1999.

40. Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 169.

41. Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 169.

42. “*El fenómeno tradicionalmente denominado repoblación por los historiadores... encubre en realidad numerosas y variadas modalidades. Sin embargo, al menos para el nuevo reino de Valencia la teoría inmigracionista ofrece una imagen del fenómeno mucho más monolítica y simplificada al considerar en la práctica que se trata siempre de una ocupación ordenada y reglada de un lugar totalmente despoblado y realizada por gente venida desde fuera del reino y cuyo asentamiento cuenta con la sanción oficial por parte de las autoridades*”, Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 171.

pels poders feudals, monarquia, noblesa i Església. Ballester no comprèn que és justament això el que caracteritza dit procés en el 1200, arran de l'enfortiment del poder públic de la corona i l' ampla senyorialització, tant del nou regne de València com, a la seva escala, a Mallorca. Un procés en el qual primer es va repartir la terra jeràrquicament des de la corona entre la classe feudal, i en un segon pas es va produir l'assentament pactat i per donacions amb document escrit de les terres i cases als camperols, perquè eren societats feudals ja evolucionades, no les dels segles IX o X com aquest autor vol que comparem.

5.5. La implantació d'una societat feudal

Finalment, són evidents les limitacions que tenen els autors d'aquest grup "negacionista" quant a la capacitat d'entendre i explicar com funcionava la societat feudal que va conquerir, repartir i assentar-se al Sarq al Àndalus en el segle XIII. En el cas de Ballester, pot ser per estar acostumat a moure's entre societats protohistòriques i de l'Antiguitat Clàssica, no és conscient de les seves importants diferències amb la Baixa Edat Mitjana europea i de la Corona d'Aragó. Per exemple, repetidament al llarg del llibre mai no diferència entre que un beneficiari del repartiment de València siga noble o cavaller, o que siga un peó, camperol o artesà. Tots entren en el mateix sac i, aleshores, són tractats d'igual manera a l'hora de considerar el seu assentament i residència a terres valencianes, o sobre com estableixen entre ells les relacions socials, o el que implica la radical diferència de posició entre els colons cristians i la població andalusí/mudèjar. Aquesta qüestió és rellevant ja que totes les afirmacions que fa al llibre, seguint la bibliografia d'Ubieto, Cabanes i Gómez Bayarri sobre qui eren els "re pobladors" beneficiaris del *Llibre del Repartiment*, no tenen per a res en compte que part d'ells són nobles i cavallers, els quals, en bona part, no passaren a ser habitants de dits llocs, a diferència de la "chusma", com la qualifica, que foren els veritables protagonistes de l'arrelament de catalans i aragonesos a terres valencianes.

Aquestes equivocacions s'estenen al propi concepte de què eren les senyories medievals i les relacions socials feudals. Per exemple, X. Ballester s'endinsa en llargs raonaments sobre que si el senyor d'un lloc era aragonès, tots els seus vassalls també havien de parlar castellà-aragonès, i viceversa en el cas de catalans. Així, en posa com exemple el cas de l'aragonès Artal de Luna i la donació dels castells i viles de Paterna i Manises per part de Jaume I. Ballester aporta un parell de referències genealògiques per a demostrar que el noble era aragonès per tots els costats, i conclou la impossibilitat que els repobladors catalans i aragonesos portaren les seves llengües romàniques a terres valencianes en el marc de la colonització feudal del segle XIII, ja que el noble era aragonès però a Paterna es parla des de fa segles el valencià.⁴³

El cas és que l'obsessió sobre si al segle XIII a la Corona d'Aragó un senyor "triava" o "obligava" els seus vassalls a parlar la seva mateixa llengua, i a batallar contra dit "argument", li fa perdre el temps en un grapat de pàgines del llibre en comparacions i llistats de nobles aragonesos i catalans que reberen senyories al Repartiment de València, o sobre els furs que monarquia, noblesa i Església atorgaren les cartes de poblament de dita època. Una temàtica estudiada des del punt de vista

43. "Digamos que ya el primero de los registros contenidos en el documento esgrimido como clave por los propios repoblacionistas contradecía ab ovo y flagrantemente su tesis. Para una teoría no era el mejor comienzo...", Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 104 i 145-146.

institucional des de fa dècades però que no té res a veure amb la llengua dels colons immigrants a València.⁴⁴

I una evidència de la falta de formació de les persones dedicades a la pseudo-història és la incorrecció en l'ús de l'adequada terminologia històrica. Sovint, en aquestes obres es constata una falta de comprensió de què era una societat feudal medieval, i podem trobar-hi l'ús de termes ahistòrics o corresponents a altres models socials anteriors o posteriors. Per exemple, és freqüent que no s'use correctament els termes de senyor i vassalls, o de quines són les relacions socials que implica el feudalisme i per referir-se a les classes populars, urbanes o rurals, es parli de proletariat o, simplement, de "*chusma*";⁴⁵ o de quina és la terminologia sobre la propietat senyorial, la propietat alodial o l'emfiteusi baix medieval; o que no s'identifique correctament les diverses categories econòmiques i jurídiques del camperolat, etc.

5.6. La falsedat sobre la dualitat territorial del 're poblament': els catalans a la costa i els aragonesos a l'interior

Un altre cas d'afirmacions falses també procedeix de X. Ballester. Aquest assegura que en el meu llibre *Els fundadors del regne de València* continue defensant i explicant la idea d'un repoblament dual a la València medieval, en el qual els repobladors catalans anaren a la costa i els aragonesos a l'interior, tal com la majoria d'autors del segle XX havien asseverat en diverses publicacions de forma equivocada. Evidentment no ha entès el meu llibre, i tampoc l'obra d'altres medievalistes universitaris que fa més de trenta anys no expliquem això. La migració fou tant de catalans com d'aragonesos arreu de les comarques valencianes, de l'interior i de la costa, tal com evidència l'antroponímia de dit colons, especialment la de tipus antropotoponímic. El que varià d'unes comarques a altres foren els tants per cent de cada origen durant el conjunt del segle XIII i principis del XIV, majoritàriament catalans orientals i occidentals a bona part del nou regne i molt majoritàriament aragonesos a les localitats i comarques veïnes de les terres de Terol i Conca. Com si Ontinyent, Albaida, Bocairent, Cocentaina o Alcoi foren costaneres.

Però ara, a més a més, dóna un pas més enllà i ens atribueix als medievalistes que defensem que al segle XIII hi hagué una adscripció territorial obligatòria costa-interior segons si la gent era de parla catalana o castellanoaragonesa. Que si eren catalans, se'ls donaven terres a la costa valenciana i havien de viure allà, i si n'eren d'aragonesos, que rebien terres als pobles de l'interior del regne i hi havien de viure; que estava prohibit que els aragonesos anaren a poblar a la costa... I dites falses atribucions li donen pas per combatre-les ardorosament en diversos capítols, tot i que no en dóna ni una sola cita bibliogràfica de qui alguna vegada ha escrit això des del món universitari. Fins i tot s'atreveix a escriure que si considerem "tontos" els aragonesos per

44. Li dedica capítols titulats: "Discrepancia entre lengua y origen de señoríos" [per origen vol dir que la corona l'havia donat a un noble aragonés o català, no s'explica massa bé]; "La discrepancia lengua-señoríos en cifras", "Discrepancia entre lengua y origen de los fueros otorgados"; "La discrepancia lengua-fuero en cifras"; "Fueros-lengua: la proyección final". Ballester, Xaverio. *El origen de la lengua...*: 108-117.

45. "Quizá sea pertinente subrayar el diferente sesgo social de la teoría inmigracionista por la que aquellos nobles, guerreros, señores y señorías, aristócratas padres elitistas de la patria y protagonistas de la teoría repartimentista, son ahora substituidos en el ideario repoblacionista por gentes humildes, plebeyos agricultores y artesanos, por las fuerzas del proletariado. La épica de los caballeros conquistadores es substituída por la crónica de una chusma migratoria", Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 159.

acceptar el repartiment de les terres interiors valencianes, de secà, menys productives que els regadius costaners.⁴⁶

5.7. La falsedat sobre la imposició d'un canvi de llengua a la població local andalusí

Una altra tergiversació és la seva afirmació que des del medievalisme universitari expliquem que al segle XIII es va produir al nou regne de València un procés d'imposició lingüística dels colons cristians sobre la població andalusí —i ell hi inclou pel seu compte mossàrabs i jueus—, dirigit per la monarquia de Jaume I, de tal manera que el català dels colons s'hauria imposat a la força com única llengua existent i obligant que els andalusins —i els suposats mossàrabs en la seva teoria— hagueren de canviar de llengua (de nou, no diu res sobre el paral·lel cas de la "imposició" del castellà a algunes comarques). A més, dit canvi obligatori de llengua s'hauria produït en un temps molt curt perquè, segons ell, els documents d'Alcoi del 1263 i de Sogorb del 1251 que comenta reflectien la llengua de dits andalusins i/o mossàrabs (no ho aclareix), "valencià" a un lloc i castellà al segon.⁴⁷ I que això, com història social d'una llengua no és possible: que els colons catalans i aragonesos no podien ensenyar tan ràpidament el castellà i el català a mossàrabs i andalusins per a què l'escriguen, "tan bé i perfecte", com diu ell, en dits documents d'Alcoi i Sogorb, i que això hauria estat "*un hecho extraordinario*".⁴⁸

El cas és que hi ha una resposta bastant senzilla a això. Simplement, que dits documents del segle XIII no eren escrits per mossàrabs o andalusins, sinó pels colons immigrants catalans i aragonesos, tal com expliquem fa molts anys els medievalistes universitaris. És una fal·làcia que s'inventa aquest senyor el que hi hagué un "canvi lingüístic" dels andalusins, ni a bones ni per cap imposició. La situació real de la València del segle XIII en realitat va ser la contrària a la que ell diu. Només recordar la investigació de Robert I. Burns sobre la fundació per part de l'orde dels Predicadors (els Dominics), en les dècades del 1250 i 1260, de sengles escoles d'àrab a València i Xàtiva per a que els seus frares el deprengheren per a poder predicar als andalusins/mudèjars valencians.⁴⁹ Amb poc d'èxit, per cert, quant a la conversió. Per què haurien de dependre l'àrab aquells frares si els sarraïns valencians parlaven "valencià" des de molts segles abans?

46. *Contra lo que cabría esperar, no existe documento histórico alguno que contemple detalle organizativo tan importante como lo hubiese sido tal insólita distribución territorial —aragoneses, interior; catalanes, costa— según el habla de los llegados ni avale segregación lingüística alguna*. "Extrañamente la tácita prohibición de que los aragoneses se dirigieran [mayoritariamente] a la costa se habría infringido con la primera documentación sólida y segura, la cual presenta a los aragoneses dirigiéndose en aluvión hacia los territorios costeros", Ballester, Xaverio. *El origen de la lengua...*: 75 i 87, respectivament.

47. Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 38-44.

48. "*...un hecho tan extraordinario como el drástico cambio de lengua para toda una población hubiese requerido seguramente una explícita organización por parte de Jaime I, pero en toda la vasta documentación diplomática y cancelleresca concerniente al reinado de este monarca no hay la mínima referencia a ello*", Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 74.

49. Burns, Robert I. "L'afrentament cristià-musulmà: el somni de la conversió en el segle XIII", *Moros, Cristians i Jueus en el Regne Croat de València*. València: E. Climent editorial, 1987: III.

5.8. La falsedat sobre la llarga durada, quasi dos segles, quant al procés de ‘naixement del valencià’

I un darrer aspecte que tergiversa completament, i després arremet contra conclusions que no s’han dit per part del medievalisme, és la seva afirmació que en la meua investigació sobre *Els Fundadors del regne de València...* jo explique que el parlar valencià apareix al nou regne en un llarg període de gènesi que va del 1233 al 1421. I que com hi ha documents escrits en “valencià” a meitat del segle XIII, com ara la cita que en fa d’un document de la cort del justícia d’Alcoi del 1263, seria falsa la meua explicació perquè la llengua ja existia en aquests darrer any.

No té lògica la seva consideració perquè la premissa és falsa. En cap moment de la meua obra sobre els repobladors de València i la llengua afirma eixa llarga durada de la gènesi del valencià. Ben al contrari, tal com pot constatar-se repetidament en les conclusions explique que els “parlars o dialectes valencians” (no use aquesta terminologia en sentit filològic sinó geogràfic-comarcà) es generaren en la primera generació de pobladors, quan conviviren en una mateixa localitat pobladors de diverses zones de la Corona d’Aragó. El terme tècnic que utilitze al meu llibre és “acrisolament”. Repobladors parlant diversos accents del català, de l’aragonès i del castellà del XIII feren mixtura en les diverses poblacions i comarques amb un anivellament lingüístic que sí ha estat estudiat ja pels investigadors de la filologia. I amb el pas a la segona generació, els xiquets i xiquetes nascuts a les viles i pobles valencianes es produí la definitiva gènesi de dits parlars dialectals valencians. Però tot en el mateix segle XIII i en el marc d’una generació.

Aparentment dit autor ha patit una nova confusió que a més l’ha portat a afirmar més coses incorrectes, i en fa burla d’això. L’explicació real és que, en el llibre, per a il·lustrar com l’antroponímia de moltes viles valencianes no canvià en les seves característiques en la llarga durada, vaig incorporar llistes de veïns de les primeres fonts fiscals completes, que es remunten a finals del XIV i del XV. Però de cap manera vol dir que a nivell local hi hagués un període de transició lingüística durant més de cent-cinquanta anys.

6. Sobre els mossàrabs valencians del segle XIII

Aquest grup d’autors “negacionistes” del repoblament medieval a la Corona d’Aragó, i de pas a tota la Península Ibèrica, parteix de la premissa que arreu d’al Àndalus va restar una majoria de població mossàrab —els cristians que passaren en el segle VIII a viure dins un Estat islàmic— fins les successives conquestes dels regnes cristians feudals del nord, des de Portugal a Catalunya. I que dita població de cristians arabitzats (“mossàrab” vol dir això, també a nivell lingüístic) no sols mantingué la fe cristiana sense canvis sinó també les seves respectives llengües derivades del llatí entre els segles IV i VIII, del portuguès al castellà, el català i el “valencià”. De tal manera que en el cas de la Corona d’Aragó dita població “mossàrab” continuà sent majoritària a les terres de la Catalunya Nova, Tortosa i Lleida, a la meitat sud del regne d’Aragó (des de Saragossa i la Vall de l’Ebre fins Terol) fins meitat o segona meitat del segle XII, així com a totes les Illes Balears i el nou regne de València fins les conquestes de la dècada del 1230 per part de Jaume I. A més, com el seu argument és que no vingueren repobladors catalans o aragonesos a dites terres de conquesta, la majoria de la

població de la meitat sud de la Corona d'Aragó baix medieval, del riu Ebre vers el sud a grans trets, eren els successors de dits "mossàrabs".⁵⁰

La qüestió és que cap de dits autors ha estat capaç fins el dia d'avui d'aportar documents d'arxiu o evidències de la cultura material arqueològica que proven dita presència a cap de dits territoris des de mitjan segle XII i durant el XIII. Per aquesta raó els únics arguments sobre dita qüestió han estat l'usar referències bibliogràfiques seleccionades d'alguns historiadors i filòlegs del segle XX, alguns d'ells sens dubte del màxim prestigi, però amb obres publicades anteriorment a la dècada del 1980, quan el medievalisme de la Corona d'Aragó començà un profund canvi i avanç en el coneixement de la seva història arran de la progressiva arribada dels nous conceptes historiogràfics europeus i l'exhaustiva recerca als arxius. Convé també indicar de com han treballat aquests autors el que eviten qualsevol referència bibliogràfica que siga dels darrers trenta anys, quan fins i tot aquells professors de Filologia Catalana començaren a canviar les seves conclusions sobre "mossàrabs" i la "llengua mossàrab" arran dels progressos de la investigació històrica.⁵¹

Tal com hem dit més amunt, el primer intent més complet de trobar el rastre de dits mossàrabs en el cas de València va estar el de L. Peñarroja, qui va revisar les notícies reunides per F. J. Simonet al segle XIX, i arriba fins una darrera referència a uns monjos del monestir de Sant Vicent de la Roqueta de València, emigrats al regne d'Aragó a meitat del segle XII fugint de les persecucions dels Almoràvits. Però de dita època fins 1233 aquest autor no ha trobat ni un sols document que face referència a dits "mossàrabs" valencians.⁵²

Recentment, X. Ballester ha plantejat com a prova de dita presència "mossàrab" a la València del segle XIII una dotzena de cognoms de pobladors inclosos en el *Llibre del Repartiment de València* de 1237-1249, els quals, per tenir un topònim en el seu cognom que podria ser d'una localitat valenciana, els considera representants de dita comunitat. Per qüestions d'espai només em referiré al primer que destaca en el seu llibre: Adam de Paterna, a qui Jaume I donà l'any 1249 el castell de Segart.⁵³ El que no sap és que dit Adam de Paterna no era un valencià prejaumí, sinó un aragonès de pura raça anomenat Adam de Castellar, que arribà amb el noble Artal de Luna, primer senyor de Paterna, i va fer d'alcaid de dita localitat. És un cas ben conegut per un estudi de Robert I. Burns⁵⁴ en el qual demostrava amb documents que no era un jueu com s'havia afirmat, que usava els dos noms i que va fer serveis entre 1240 al 1260 al propi rei, amb préstecs de diners, que són la raó de la concessió temporal del castell de Segart com a garantia del préstec.⁵⁵

50. Cal recordar que hi ha una excepció, la del professor Antonio Ubieto, el qual, més seriós amb el treball d'arxius i les proves documentals, sempre va negar la continuïtat de població mossàrab a terres valencianes fins al segle XIII.

51. Per exemple, Colon Doménech, Germà. "Visió romàntica sobre alguns "mossarabismes" del català", *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1993; II, 253-299; Colon Doménech, Germà. "El mossarabisme, encara: la instrumentalització ideològica del romanç andalusí". *Caplletra: revista internacional de filologia*, 51 (2011): 135-142; Veny Clar, Joan. "Els pseudomossarabismes". *Caplletra...*: 183-203. També l'article crític amb la tradició historiogràfica de la Filologia Catalana del segle XX sobre dit tema: Sistac, Ramon. "Dels límits del concepte lingüístic de mossàrab. A propòsit del romanç andalusí de la Catalunya nova". *Caplletra...*: 143-155.

52. Peñarroja, Leopoldo. *Cristianos bajo el Islam...*: 144-152.

53. "...testimoniando así que al menos para el año 1249 hay donaciones a individuos no procedentes de fuera del nuevo reino sino locales: de Paterna (Valencia)", Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 123. Donació al *Llibre del Repartiment del regne de València*, edició de Maria Desamparados Cabanes i Ramon Ferrer Navarro. Saragossa: Editorial Anubar, 1979; II, 88, reg. 539.

54. Burns, Robert I. "Jaume I i els jueus", *Jaume I i els valencians del segle XIII*. València: E. Climent editorial, 1981: 163-165.

55. De la dotzena de casos que aporta, una altra errada és la identificació com a topònim valencià del cognom Castellar. Indica que és una "pedania" de l'actual terme de la ciutat de València, però el que no sap és que és un poblat fundat

Així que, en no tenir més documents o testimonis arqueològics dels suposats mossàrabs del segle XIII, aplica el que ell anomena el “sentit comú”: que com vingueren tants pocs colons cristians, per oposició hagué de restar una massa de mossàrabs que conformaren el gros demogràfic de la població valenciana baix medieval i la qual protagonitzà la seva història a partir del segle XIII. I fins i tot opina que el que no apareguin als documents medievals seria perquè no hi hagué conflicte social, religiós o cultural entre dits mossàrabs i els colons cristians catalans i aragonesos, perquè els locals ja parlaven valencià i castellà i, per tant, s’enteni. I que tampoc no els podem identificar pels seu noms i cognoms en els documents perquè eren bàsicament idèntics als dels repobladors catalans, en ser les dues llengües similars.

Sobre aquesta darrera “consideració” convé recordar que el model antroponímic dels cristians d’al Àndalus era clarament diferent a l’europeu generat arran de la revolució antroponímica europea dels segles XI i XII, emmarcada en el procés de construcció del feudalisme. El primer està arabitzat, assimilat al model de *nisba* i, freqüentment, només manté el prenom romànic, tal com han demostrat desenes de treballs d’investigació.⁵⁶ En canvi, el model antroponímic del nom doble i les seves característiques al regnes cristians va indissolublement lligat a la societat feudal. I com a al Àndalus no hi hagué revolució feudal, no hi hagué feudalisme, no hi hagué revolució antroponímica i no hi hagué generalització del model de nom doble. Per tant, que Ballester afirmi que els noms de la població cristiana en la València del segle XIII i posterior són els noms dels “mossàrabs” valencians que ja vivien a al Àndalus, i no els noms dels colons immigrants de Catalunya i Aragó, està afirmant una estupidesa absoluta i sense sentit històric.

Finalment, també cal indicar que l’arqueologia medieval, tant la rural com especialment l’urbana de la ciutat de València, no ha trobat ni un sol testimoni material, però és que ni un, i cal repetir-ho, de les cases, esglésies i cementiris de la suposada població “mossàrab” que hauria continuat existint fins el segle XIII.

En conclusió, des del punt de vista social, cultural, religiós i polític, continuen les mateixes preguntes que va fer el professor Ubieto l’any 1975.⁵⁷ Si existia tal comunitat, com s’haurien integrat en el nou model de societat feudal portat per la Corona d’Aragó i implantat a terres valencianes? Com va fer-se la integració religiosa en la nova xarxa eclesial dels “repobladors”? Perquè els mossàrabs havien mantingut el ritu hispànic de l’Alta Edat Mitjana i no havien participat del profund canvi de la Reforma Gregoriana. Un conflicte que ha estat documentat i estudiat a bastament al

pel marquès del Castellar en la dècada del 1860 per a dessecar i plantar arròs en els límits de l’Albufera. Un altre cas de “mossàrab”: *García Petri de Figuerola*, qui rebé de Jaume I l’alqueria de Burjassot l’1 d’agost de 1237. Tampoc no sap que el 17 de juliol de 1258 el rei li va canviar Burjassot per diverses propietats a la vall aragonesa de Nocito, d’on procedia. Arxiu de la Corona d’Aragó. Cancelleria, registre 9, f. 56r. També hi ha un parell de casos de mala lectura del cognom toponímic.

56. Aguilar Sebastián, Victoria.; Rodríguez Mediano, Fernando. “Antroponimia de origen árabe en la documentación leonesa (siglos VIII-XIII)”, *El Reino de León en la Alta Edad Media*, t. VI. León: Centro de Estudios e Investigación San Isidoro., 1994; Aillet, Cyrille. “Anthroponymie, migrations, frontières : notes sur la “situation mozarabe” dans le nord-ouest ibérique (IXe-XIe siècle)”. *Annales du Midi*, 261 (2008): 5-32; Losa, António. “Moçarabes em território português nos séculos X e XI: contribuição para o estudo da antroponímia no “Liber Testamentorum” de Lorrão”, *Islão e arabismo na Península Ibérica. Actas do XI Congresso da União Europeia de Arabistas e Islamólogos*. Adel Sidarus ed. Évora: Universidade de Évora, 1986: 273-290; Martínez Sopena, Pascual. “L’anthroponymie de l’Espagne chrétienne entre le IXe et le XIIe siècle”, Pascual Martínez Sopena ed., *Antroponímia y sociedad. Sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*. Santiago-Valladolid: Universidad de Santiago de Compostela - Universidad de Valladolid, 1995: 63-85; Molénat, Jean Pierre. *Campagnes et Monts de Tolède du XIIe au XVIe siècle*. Madrid: Casa de Velázquez, 1997.

57. Ubieto Arteta, Antonio. “¿Mozárabes en Valencia?”, *Orígenes del Reino de Valencia*, t. I. València: Editorial Anubar, 1975: 105-122.

cas de Toledo dels segles XI i XII. No hi ha ni un sol document de l'arxiu de la Catedral de València que en parli de dita qüestió.

7. Sobre la llengua dels andalusins (i 'mossàrabs') al sud de la Corona d'Aragó, i la recepció del català, aragonès i castellà-aragonès en dits territoris

El segon gran tema que plantegen les persones d'aquest grup negacionista és la qüestió lingüística. Afirmen que per tot el sud de la Corona d'Aragó, des de Saragossa i Lleida fins a Mallorca i València, els actuals idiomes, castellà i català amb les seves variants, són la simple continuïtat directa de les llengües parlades des de la Tardo-antiguitat i l'Alta Edat Mitjana, com evolució local del llatí, per la població hispano-romana de dits territoris. Dites llengües eren i són diferents, i diuen que la causa original és la forta influència i herència de les diverses llengües ibèriques locals (els lingüistes l'anomenen el "substrat") anteriors a la Romanització de l'Edat Antiga en terres de Lleida, de Tortosa, de Saragossa, Terol i València.

Així, Ballester afirma que al sud del regne d'Aragó, a les comarques de Terol, el seu castellà no fou portat per la majoria dels pobladors que hi emigraren al segle XII, perquè, en dit cas, diu que hauria de parlar-se a Terol l'aragonès del Pirineu i no el castellà.⁵⁸ Al seu torn, en el cas de Catalunya, fa una afirmació similar però per oposició, en considerar una falsedat que l'expansió al sud des de la Catalunya Vella i l'atorgament de les cartes de poblament a la Catalunya Nova pogueren comportar no sols la migració de població sinó que aquests colons del segle XII portaren el català a dita Catalunya Nova.⁵⁹

Dites llengües locals haurien continuat sent parlades per la població indígena hispanoromana amb l'arribada dels musulmans al segle VIII. Parlades per tothom, tant pels muladí conversos a l'Islam com pels mossàrabs cristians. I que dits dos grups mantingueren dites llengües fins les conquestes feudals dels segles XII i XIII, i que, com la migració de colons "repladors" catalans i aragonesos va ser mínima quantitativament, la majoria humana i social de la meitat del sud de la Corona d'Aragó fins València estigué constituïda per dits "mossàrabs", els quals absorbiren dits pocs repladors sense que aquests pogueren influir en les característiques locals de les llengües.

A més, Ballester també afirma que com hi ha pobles del nou regne de València que parlen castellà-aragonès en el segle XIII i posteriorment fins l'actualitat, argumenta que dita divisòria lingüística interior del regne de València no fou producte del "replament" i l'arribada de les llengües que parlaven els colons cristians immigrants sinó que, des d'època ibèrica i romana hi havia dita frontera lingüística, la qual hauria perdurat fins el segle XXI amb una trajectòria al voltant al-

58. La prova que aporta d'aquesta afirmació és simplement un article d'un professor d'institut, José V. Gómez Bayarri: "... se repoblaron con gente que descendieron de los Pirineos [...] las ciudades de Daroca (1142), Alcañiz (1157), Albarracín y Teruel (1168-1170), sin embargo y contra lo que por analogía postularía aquí la hipótesis repoblacionista [la història que expliquem els medievalistes de les Universitats], en ninguno de estos lugares se impuso el altoaragonés. Mutatis mutandis, el mismo razonamiento es válido para Tortosa: "la zona de Tortosa debía hablar [...] catalán oriental, al quedar dentro de la órbita de influencia y expansión de Barcelona y Tarragona; sin embargo, tales premisas no se cumplen". Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 62. La seva font és: Gómez Bayarri, José Vicente. *La lengua valenciana hasta Jaime I. Particularidades del proceso histórico*. València: Diputació Provincial de València, 1998: 164.

59. "Cartas de población en Cataluña. Por otro lado, si las cartas de población llevarán de modo automático aparejada la existencia de una verdadera e integral repoblación y en consecuencia potencialmente una repoblación lingüística, entonces también casi toda Cataluña habría sido repoblada lingüísticamente, habida cuenta de las numerosas cartas de población existentes también para este territorio [...] la teoría inmigracionista, de ser cierta y habida cuenta de la existencia de numerosas cartas de población en Cataluña, debería suponer también alguna suerte de repoblación lingüística para este territorio...". Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 166.

menys dels 2.000 anys d'antiguitat. De fet, també nega que després de l'expulsió dels moriscos del regne de València l'any 1609 hi hagués un moviment de població i migració de gent a les localitats buidades en dos mesos per la força armada.⁶⁰

Però, en què es basen per fer aquestes afirmacions en bona part surrealistes històricament parlant? Doncs, com en el cas dels "mossàrabs", el principal argument és la cita bibliogràfica d'alguns autors, pocs per cert, que a finals del segle XIX o primera meitat del XX plantejaren dita hipòtesi lingüística. I, en paral·lel, consideren que tota la investigació sobre la societat de la Corona d'Aragó baix medieval respon a una "conspiració" del professorat investigador de les universitats públiques de la Corona d'Aragó, tant dels d'Història com dels de Filologia.

Des de fa molts anys, el medievalisme i l'arabisme universitari ha aconseguit aportar evidències sòlides i, sobretot, raonades i coherents amb la realitat social de la gent que parlava les llengües medievals a la Península Ibèrica sobre la generalització dels dialectes àrabs per tot al Àndalus a partir del segle X. I la consideració que fins i tot a les àrees rurals a partir del segle XII no perviví cap llengua d'origen romànic a dits territoris. En el cas valencià, el professorat arabista de les universitats d'Alacant i València ha explicat dita realitat de forma categòrica, tant Míkel de Epalza i Maria Jesús Rubiera com, especialment, Carme Barceló, qui ha recopilat els testimonis documentals i epigràfics de l'ús de l'àrab tant a la València andalusí com al regne de València dels segles XIII al XVII, fins l'expulsió dels moriscos.⁶¹

Tanmateix, el grup "negacionista" continua insistint en rastrejar algun indici de "romanització" entre la població andalusí valenciana. Per exemple, la recent aportació, que còpia de treballs anteriors publicats en webs d'aficionats, sobre identificació d'alguns cognoms d'andalusins valencians inclosos al *Llibre del Repartiment de València* com testimoni de "cognoms" que no serien d'origen àrab sinó llatí preconquesta, com ara "*Mahomat Allobrecati, Abdala Lobrecati, Mahomat Abinferrí*" i les seves variants ortogràfiques. La qüestió que hem de recordar és que la presència de paraules llatines en parts de la nisba ("els noms i cognoms") d'algunes persones andalusines entre els segles VIII i XIII és un tema conegut de fa molt de temps. Efectivament, alguns dels anomenats muladí, els cristians hispanoromans convertits a l'Islam a partir del segle VIII, tenen dita característica. De nou és impossible fer ací i ara un balanç de dita historiografia, però un dels aspectes importants sobre dit grup social en la Història andalusí és la seva interessada i profunda conversió, no sols a la religió islàmica sinó a tots els seus paràmetres culturals i, quan més atribuïbles a un caràcter originari àrab, millor.⁶² Això és, la fe dels conversos comportà una arabització profunda i, per tant, en absolut foren el grup que mantingué la llengua llatina tardo romana i la va fer evolucionar durant l'Alta Edat Mitjana.

Finalment, la darrera barbaritat històrica presentada per aquest grup és l'afirmació que la documentació cristiana del segle XIII redactada a València i escrita en català o castellà, segons les

60. "Así pues, si las cartas pueblas fueran documentos probatorios de una repoblación de gentes y lenguas, cabría considerar, contra toda evidencia, que en el caso valenciano el fenómeno de la repoblación lingüística se extendió hasta el siglo XVII, período hasta el que se extienden las cartas pueblas valencianas". Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...* 167.

61. Barceló Torres, Carme. *Minorías islámicas en el País Valenciano: historia y dialecto*. València: Universitat de València, 1984; Barceló Torres, Carme. "La llengua dels sarraïns valencians", Jordi Colomina coord. *Llengües en contacte als Regnes de València i de Múrcia (segles XIII-XV)*. Alacant: Universitat d'Alacant, 1995: 13-27; Epalza, Míkel de. "La islamització de Al-Andalus: mozàrabs y neo-mozàrabs". *Revista del Instituto Egipcio de Estudios Islámicos*, 23 (1985-86): 171-179.

62. Laliena Corbera, Carlos. "La antroponimia de los mudéjares: resistencia y aculturación de una minoría étnico-religiosa", *L'anthroponymie. Document de l'histoire sociale des mondes méditerranéens médiévaux*. Roma: École Française de Rome, 1996: 143-166.

comarques on s'instal·laren una majoria de colons repobladors d'origen de Catalunya o d'Aragó, en realitat no fou escrita per dits colons cristians. Que no és la documentació dels oficials de la monarquia, dels municipis creats en temps de Jaume I o la dels notaris de l'orde del Temple, per exemple, sinó que són els documents de la població "mossàrab" local preconquesta feudal.

Concretament, X. Ballester presenta els llibres de la cort del justícia d'Alcoi, que s'inicia l'any 1263, i la concòrdia que aprovà el noble Eximén Peres d'Arenós sobre delimitació dels termes de Sogorb i Altura i el repartiment de l'aigua de reg entre dites localitats, de l'any 1251, com els testimonis de la llengua dels mossàrabs locals, "valencià" per al primer cas i castellà per al segon.⁶³ En ambdós casos la pregunta és immediata: com pot ser que uns "mossàrabs" o andalusins de Sogorb i Alcoi conegueren i aplicaren als quatre o cinc anys de l'arribada dels colons cristians (1248 a Sogorb i 1258 a Alcoi) els mètodes jurídics i institucionals de la monarquia i d'un municipi d'una societat feudal, tal com reflecteixen dits documents. Que el formulari i usos notariais que usen per redactar-los són els coetanis de la Corona d'Aragó, i, encara més rellevant, apliquen la legislació, fins i tot en la redacció del procés judicial, dels Furs de València, el Dret Romà que Jaume I havia atorgat als colons pobladors de València. I està documentat i ben estudiat que en els moments en què hi hagué mossàrabs en zones d'al-Àndalus, aquests no constituïren mai municipis perquè la societat i Estat andalusí no usà mai de dita institució urbana. I que el sistema judicial emprat a llocs com la ciutat de Toledo pels mossàrabs fins el segle XI era el vell *Fuero Juzgo* de la tradició visigoda, mentre que el dels andalusins era la *Suna i Xara*.

Quant al llibre de la cort del justícia d'Alcoi dels anys 1263-1265, com els dels anys immediats posteriors del justícia de Cocentaina, i també els que no cita de la cort del justícia de la ciutat de València, han rebut considerable atenció des de la filologia catalana universitària en congressos, articles i tesis doctorals. Les raons són justament el seu caràcter d'encreuament de llengües en contacte en el marc de la migració, i son una font molt rica per les seves característiques lingüístiques, tant sobre el català dels primers repobladors com sobre la confluència i contacte lingüístic en dites localitats de dita llengua amb el castellà i l'aragonès.⁶⁴

La realitat que hem estudiat i expliquem els medievalistes i filòlegs historiadors de les llengües a l'antic regne de València és que durant la Baixa Edat Mitjana i fins el segle XVII, expulsió dels moriscos el 1609, el regne valencià tingué una diversitat de llengües, català/valencià, castellà-aragonès i àrab, a més del llatí oficial en part del poder, que desmunten la idea d'un dualisme territorial i humà. I que els orígens de les dites llengües romàniques està en els colons migrants en el repoblament del segle XIII. A més, en l'esmentat llibre *Els fundadors del regne de València* vaig plantejar una explicació raonable a la gènesi de la formació del "valencià" en el segle XIII i del seu lligam possible amb el català occidental, explicació que caldria ampliar així mateix al cas paral·lel del castellà-aragonès a una vintena de localitats de l'interior valencià d'aquella època. La diversitat de procedències dels colons cristians pobladors del segle XIII en una mateixa localitat i comarca comportà una primera i/o segona generació en les quals encara parlarien les persones i famílies les diverses llengües, català, castellà i aragonès del Pirineu, no oblidem aquest aragonès que no

63. Ballester, Xaverio. *Los orígenes de la lengua...*: 33.

64. *Llengües en contacte als Regnes de València i de Múrcia (segles XIII-XV)*, ed. de Joan Colomina. Alacant: Universitat d'Alacant, 1995; Ponsoda, Jordi. *J. El català i l'aragonès en els inicis del Regne de València segons el Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina (1269-1295)*. Alcoi: Editorial Marfil, 1996; Diéguez, Maria Àngels. *El Llibre de Cort de Justícia de València (1279-1321): estudi lingüístic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001; Gómez Casañ, Rosa. *Aproximación a la historia lingüística del Alto Palancia entre los siglos XIII y XVI*. Sogorbe: Ayuntamiento de Segorbe, 1988.

pot sumar-se al castellà dels aragonesos lingüísticament parlant, tot a més amb diversos accents i particularitats de lèxic segons procedències.

Però que amb la convivència en un mateix lloc, en poc de temps, amb el pas de dos, tres generacions en el mateix segle XIII, amb una població ja formada per xiquets i xiquetes nascuts als pobles valencians, va produir-se un “mestissatge” lingüístic (que ningú pense en genètica, per favor) entre totes les famílies de colons; que continuà a més una arribada de més migrants cristians que s’hi instal·laven i podien aportar novetats, que hi hagué un préstec de lèxic àrab més o menys rellevant segons comarques (crida l’atenció les diferències de lèxic agrícola i de regadiu entre el Maestrat, i l’Horta i la Ribera per exemple). I que dit procés d’anivellament lingüístic, en terminologia del lingüista Alarcos,⁶⁵ és el que conformà els trets fonamentals dels “parlars valencians” des del segle XIII.

8. En defensa de la raó històrica

Arribats a aquest punt només podem afirmar en veu alta que la Història no és qüestió d’opinions i d’hipòtesis que no es demostren documentalment o material. Com a disciplina acadèmica, fa dècades que va superar els plantejaments positivistes merament descriptius i repetitius d’allò que estava escrit en un o altre document antic. I una qüestió central en dita evolució als temps presents és l’imperatiu científic de construir explicacions històriques el més coherents possibles amb allò que són les fonts històriques de tota mena disponibles, no sols els documents conservats als arxius sinó també arqueològiques, artístiques, etc. En aquest sentit, la metodologia històrica ha anat evolucionant de forma paral·lela a les ciències físiques i de la naturalesa, esforçant-se per argumentar i contrastar el model explicatiu d’uns fets històrics, d’una realitat social del passat, d’unes idees i pensaments de fa segles, amb allò que pot sostindre’s amb proves en la mà: les fonts.

És cert que les ciències humanes i també les ciències socials no poden arribar al nivell de comprovació de les proves de laboratori de dites ciències físiques i naturals. Però també és cert que han avançat considerablement des de finals del segle XX i en aquest XXI per revisar i perfeccionar la rigorositat comprovable de la seva metodologia. I també és cert que no totes les ciències humanes i socials han pogut avançar a la mateixa velocitat atenent les peculiaritats de la seva metodologia de treball. La interpretació actual del significat ideològic, cultural o psicològic entre altres dels personatges i fets d’una novel·la, d’una obra literària, per exemple, pot ser bastant més flexible quant a interpretació que les investigacions històriques. Són les peculiaritats de cadascuna d’aquestes disciplines.

El que sí que existeix en la disciplina històrica, com en la resta de ciències humanes i socials, i fins i tot en les ciències físiques, és la ideologia de les persones que investiguen. Durant tot el segle XX han existit diverses escoles historiogràfiques europees i mundials que han estat reflex de dites ideologies polítiques i culturals del seu present. I al mateix temps, ha existit i existeix la voluntat acadèmica de revisió i correcció de les derives que dits marcs han pogut generar en la construcció de les explicacions històriques.

En aquesta línia és clara la voluntat del món universitari de la Història d’aplicar una metodologia rigorosa en els arguments per explicar el passat i revisar allò que fins ara constituïa el coneixement històric establert en cadascuna de les qüestions. No és qüestió d’aportar una nova hipòtesi no

65. Alarcos, Emilio. “La constitució del vocalisme català”, *Estudis Lingüístics catalans*. Barcelona: Ariel, 1983: 57-78.

comprovable, sinó d'encaixar els nous documents, les noves dades, en el discurs existent i, per tant, reelaborar-lo en tot allò que siga necessari per reconstruir la coherència del model explicatiu, per tant més complet i divers i, sí, més complex, el qual incorpore les novetats que no eren conegudes.

Per això, l'obligació acadèmica de citar a peu de pàgina els documents que aporten la informació que s'incorpora al relat històric, per a que siga comprovable per altres persones que efectivament existeix dita informació concreta que s'aporta. I és que els actuals models d'explicació de la Història ja fa temps que capgiraren de la còpia lineal d'uns fets o dades escrits en un paper o pergamí de fa segles per passar a la construcció d'explicacions més complexes, atenent els diversos factors que acompanyen el context de la vida i decisions que prengueren les persones del passat.

A tall d'exemple i en referència al medievalisme, no és suficient avui en dia dir que hi hagué una conquesta, repartiment i repoblament del sud de la Corona d'Aragó en els segles XII i XIII. Cal explicar de la forma més coherent possible, amb multitud de dades que cal connectar, per què va passar, per què hi hagué una guerra de conquesta, per què hi hagué una brutal expulsió a l'exili d'una part important de la població andalusí, per què la gent va emigrar del nord al sud de la Corona d'Aragó, per què va instaurar-se una societat feudal sobre una anterior andalusí, tant i tants per què que sempre queden vessants i aspectes per retocar i ampliar. Evidentment, explicacions complexes per a les quals no serveix una resposta senzilla i simple: "España llevó a cabo una Reconquista de su Patria invadida por los musulmanes". O: "La guerra contra al Qaeda començà el 718 a Covadonga", tal com va afirmar en públic fa un temps l'expresident del govern espanyol senyor José María Aznar.⁶⁶

66. Citat per Sabaté, Flocel. "Frontera peninsular e identidad (siglos IX-XII)", *Las Cinco Villas aragonesas en la Europa de los siglos XII y XIII: de la frontera natural a las fronteras políticas y socioeconómicas (foralidad y municipalidad)*. Esteban Sarasa, ed. Saragossa. Institución Fernando el Católico, 2007: 47-94 (54-55).

